

***KOMISIONI KËSHILLËDHËNËS
MBI KONVENTËN KORNIZË PËR
MBROJTJEN E PAKICAVE
KOMBËTARE***

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

GVT/COM/IV(2017)007

Komentet nga Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) për Opinionin e katërt të Komisionit këshillëdhënës për implementimin e Konventës Kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare në Kosovë¹ – pranuar më 21 dhjetor 2017

¹ Të gjitha referencat për Kosovën, qoftë për territorin, institucionet ose popullatën në këtë tekst nënkuptohen në përputhshmëri të plotë me Rezolutën 1244 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara dhe pa e paragjykuar statusin e Kosovës.

Komentet e Misionit të Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë mbi Opinionin e katërt mbi Kosovën² të Komisionit këshillëdhënës mbi Konventën Kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare

1. Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) e mirëpret Opinionin e katërt për Kosovën (më tutje në tekst Opinionin) të Komisionit këshillëdhënës së Këshillit të Evropës mbi Konventën Kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare (më tutje në tekst Komisioni këshillëdhënës), lidhur me implementimin e Konventës kornizë në Kosovë për mbrojtjen e pakicave kombëtare (më tutje në tekst Konventa kornizë). Ky Opinion u miratua më 8 mars 2017. Ky Mision e mirëpret mundësinë për të paraqitur komentet e tij për këtë Opinion, në pajtim me Marrëveshjen në mes të Këshillit të Evropës dhe UNMIK-ut për rregullimet teknike lidhur me Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare, të nënshkruar më 23 gusht 2004.
2. Ky Opinion në përgjithësi është në harmoni me të gjeturat dhe informacionet e përfshira në raportin e progresit të përgatitur nga Misioni i Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE), të cilin më pas UNMIK-u ja ka dorëzuar Komisionit këshillëdhënës më 8 mars 2016, si pjesë e ciklit të monitorimit të Konventës kornizë. UNMIK-u thekson se vlerësimet e shprehura në Opinion janë të bazuara në disa burime të shkruara si dhe në informacione të marra nga Komisioni këshillëdhënës nga kontaktet qeveritare dhe joqeveritare, gjatë vizitës së tij nga 14 deri më 18 nëntor 2016 në Kosovë, duke përfshirë vizitat në komunën e Prishtinës, Obiliqit, Graçanicës, Mitrovicës, Istogut dhe Klinës (rajoni i Pejës), Gjilanit dhe Novobërdës, dhe fshatrat e Plementinit dhe Zallqit.
3. UNMIK-u ka kënaqësinë që të ofrojë sqarime shtesë dhe një perspektivë të favorshme për çështjet specifike, ashtu siç janë paraqitur detajisht më poshtë në titujt përkatës dhe paragrafët lidhur me to në Opinion. Komentet reflektojnë vetëm zhvillimet që nga Opinionin e tretë i Komisionit këshillëdhënës dhe deri në nëntor të vitit 2017.
4. UNMIK-u falënderon Zyrën e Bashkimit Evropian në Kosovë/Përfaqësuesin Special të Bashkimit Evropian në Kosovë (ZBE/PSBE), OSBE-në dhe autoritetet e Kosovës për kontributin e tyre të shkëlqyeshëm në rishikimin e Opinionit, dhe shfrytëzon këtë mundësi të shprehë falënderimet e tij për kontributin e jashtëzakonshëm të Komisionit këshillëdhënës, për përpjekjet e vendorëve dhe ndërkombëtarëve në promovimin e një shoqërie shumetnike në Kosovë, që përfshin dhe respekton nevojat e të gjitha komuniteteve. UNMIK-u gjithashtu dëshiron të përsërisë zotimin e tij këmbëngulës për të bashkëpunuar me Komisionin këshillëdhënës, në frymën e dialogut dhe avancimin e mëtejshëm të objektivave tona të përbashkëta.

² Ky emërtim nuk paragjykon pozicionet për statusin, dhe është në harmoni me Rezolutën 1244 (1999) të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara dhe me Opinionin këshillëdhënës të Gjykatës Ndërkombëtare të Drejtësisë për deklarin e pavarësisë së Kosovës.

PËRMBLEDHJE

5. Komisioni këshillëdhënës thekson se *“Megjithatë, rritet ndarja në mes të komuniteteve, që keqësohet me përhapjen e monolingualizmit në çdo komunë, dhe mungon dialogu dhe mirëkuptimi ndërmjet komuniteteve, madje edhe brenda komunës së njëjtë.”*
6. OSBE-ja konsideron se deklarata *“rritet ndarja në mes të komuniteteve, që përkeqësohet me përhapjen e monolingualizmit ...]”* nuk e reflekton saktë gjendjen në mbarë Kosovën. OSBE-ja mendon se për të bërë një vlerësim të tillë duhet qartësuar se cilave komunitete u referohet raporti, dhe çfarë ndarjesh krijohen dhe ku.
7. Komisioni këshillëdhënës në përmbledhjen e tij thekson se *“Ekzistimi i vazhdueshëm i strukturave paralele të administruara nga Kosova* dhe Serbia (komunat, shkollat), dhe mungesa e iniciativave kulturore për promovimin e komunikimit ndërmjet pjesëtarëve të komuniteteve të ndryshme, në veçanti të rinjtë, paraqesin pengesa serioze për komunikim dhe dialog ndërkulturor.”*
8. OSBE-ja e pranon se ekzistimi i dy sistemeve paralele të arsimit në Kosovë nuk i kontribuon komunikimit në mes të pjesëtarëve të komuniteteve të ndryshme. Mirëpo, OSBE-ja thekson se institucionet e Kosovës ndërmorën hapa pozitivë me miratimin e Planit strategjik për arsimin në Kosovë (PSAK) 2017–2021, që në mesin e prioriteteve thelbësore përfshin përmirësimin e marrëdhënieve ndëretnike. PSAK institucionalizon përpjekjet për promovimin e dialogut ndërkulturor në arsim. Përveç kësaj, gjatë vitit 2017, OSBE-ja ka drejtuar aktivitete ndërkulturore në shkollat të cilat i zbatojnë të dy kurrikulat. Mirëpo, ashtu siç theksohet në Opinionin e katërt, aktivitetet e tilla janë të vetmet dhe kryesisht drejtohen qoftë nga bashkësia ndërkombëtare apo nga organizatat e shoqërisë civile.
9. Komisioni këshillëdhënës thekson se *“Është bërë pak progres në përmirësimin e procesit të kthimit të personave të zhvendosur pas konfliktit, edhe pse mungesa e vazhdueshme e një kornize ligjore vendore gjithëpërfshirëse, mungesa e grumbullimit të të dhënave, e koordinimit në nivel qendror dhe lokal, dhe çështjet e pazgjidhura pronësore, vazhdojnë të pengojnë procesin.”*
10. OSBE-ja rekomandon të zëvendësohet *“Është arritur pak progres”* me *“është arritur progres mesatar”*. “Pak progres” e mbivlerëson progresin e vërtetë të bërë që nga vlerësimi i fundit. Në të vërtetë, Projektregullorja për personat e zhvendosur (e iniciuar në shtator të vitit 2015 nga Ministria për Komunitete dhe Kthim me përkrahjen e UNHCR-së dhe OSBE-së), vazhdon të përballet me vonesa dhe akoma pritet që të miratohet. Nuk është krijuar një bazë e të dhënave për personat e zhvendosur, kurse çështjet e pronës dhe të sigurisë vazhdojnë të pengojnë procesin e kthimit. Sipas të dhënave të UNHCR-së, kthimet si dhe interesimi i vërtetë për t’u kthyer po ulen pa ndërprerë çdo ditë.

11. Komisioni këshillëdhënës në rekomandimet e tij për veprim të menjëhershëm kërkon që *“Përpyjekjet gjithëpërfshirëse dhe konkrete për promovimin e dialogut ndëretnik dhe tolerancës, në nivel qendror dhe lokal, të bëhen prioritet në mënyrë që të tejkalohen ndasitë në mes të komuniteteve dhe të përkrahet pajtimi; të ndërtohen marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve përmes iniciativave që në shënjestër kanë në veçanti të rinjtë, integrimin e sistemit të arsimit dhe zbatimin e vazhdueshëm të Ligjit mbi gjuhët;”*
12. OSBE-ja vë në pah se Kosova ka bërë disa hapa në këtë drejtim me krijimin dhe miratimin e Planit strategjik për arsimin në Kosovë (PSAK) 2017–2021 në dhjetor të vitit 2016. Objektivat strategjike të PSAK përfshijnë zhvillimin e politikave dhe mekanizmave për përkrahjen e dialogut ndërmjet komuniteteve në arsim.
13. ZBE/PSBE mbështet në tërësi rekomandimet për t’u dhënë prioritet përpjekjeve konkrete gjithëpërfshirëse për të mbështetur dialogun ndëretnik dhe tolerancën në nivel qendror dhe lokal, në mënyrë që të tejkalohen ndasitë ndërmjet komuniteteve dhe të mbështetet pajtimi, dhe të ndërtohen marrëdhëniet ndërmjet komuniteteve përmes iniciativave, që në shënjestër kanë veçanërisht të rinjtë.
14. Duke reaguar ndaj rekomandimit të Komisionit këshillëdhënës, autoritetet e Kosovës theksojnë se asnjë shkollë ose klasë në sistemin arsimor të Kosovës nuk është siguruar specifikisht për studentë të komunitetit romë, ashkali dhe egjiptian, meqë ata janë të integruar me studentët e komuniteteve të tjera. Përveç kësaj, autoritetet e Kosovës theksuan se për të mundësuar regjistrimin në universitetet publike, për vitin akademik 2016/2017, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë hartoi dhe miratoi Udhëzimin administrativ nr. 09/2016, mbi zbatimin e masave afirmative dhe vendeve të rezervuara për regjistrimin e studentëve nga komunitetet joshumicë në universitetet publike të arsimit të lartë, që më pas u implementua nga universitetet e Kosovës.
15. Gjithashtu, Komisioni këshillëdhënës në rekomandimet e tij për veprim të menjëhershëm kërkon *“Ndërmarrjen e hapave për t’u siguruar që korniza ekzistuese juridike për pakicat etnike zbatohet në mënyrë të duhur përmes fuqizimit të mekanizmave të bashkërendimit, pronësisë dhe monitorimit të strategjive e planeve të veprimit në nivel qendror, si dhe përmirësimi i ndarjes së përgjegjësisë në nivel të qeverisë, si dhe llogaridhënies e kapacitetit të komunikimit të saj me nivelin komunal.”*
16. Në këtë drejtim, autoritetet e Kosovës theksuan se planifikojnë të trajtojnë Planin e veprimit për implementimin e Strategjisë për përfshirjen e komunitetit rom dhe ashkali, të miratuar në prill të viti 2017, përmes Grupit koordinues ndërministror për të drejtat e njeriut. Përveç kësaj, Zyra për qeverisje të mirë planifikon të krijojë katër grupe të punës, në veçanti për arsimin, punësimin dhe mirëqenien shoqërore, shëndetësinë dhe strehimin, për të monitoruar implementimin e aktiviteteve në këta sektorë përkatës.
17. Po ashtu, në rekomandimet e tij për veprim të menjëhershëm, Komisioni këshillëdhënës bën thirrje për *“Miratimin e të gjitha masave të*

nevojshme për sigurimin e zbatimit të plotë, të barabartë dhe të duhur të Ligjit për përdorimin e gjuhëve; trajtimin e mangësive të kapaciteteve në njohurinë e gjuhëve, cilësisë së përkthimit dhe ofrimit të shërbimeve në gjuhët e pakicave, duke përfshirë edhe ato në sistemin gjyqësor; krijimin e mjedisit të favorshëm për mësimin e gjuhëve zyrtare dhe të pakicave.”

18. Autoritetet e Kosovës vënë në pah se edhe pse Strategjia për promovimin dhe mbrojtjen e të drejtave të gjuhëve ende nuk është miratuar, Zyra e komisionierit të gjuhëve (ZKGJ) ndërmoi hapa konkret për implementimin e Ligjit për përdorimin e gjuhëve zyrtare. Në veçanti, në vitin 2017, ZKGJ krijoi një mjet komunal për monitorimin e implementimit të Ligjit për përdorimin e gjuhëve zyrtare dhe cilësinë e përkthimeve në institucionet vendore, si dhe për trajtimin e sfidave aktuale me të cilat përballen ofruesit e shërbimeve gjuhësore.

I. TË GJETURAT

KYÇE

II. Procesi i

monitorimit

Paragrafi 1

19. Në Opinion thuhet se “Ky opinion i ciklit të katërt për zbatimin e Konventës Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare (KKMPN) nga Kosova* është miratuar në përputhje me “Marrëveshjen mes Misionit të Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) dhe Këshillit të Evropës për rregullimet teknike lidhur me Konventën kornizë për Mbrojtjen e Pakicave kombëtare”, të nënshkruar më 23 gusht 2004 (më tutje në tekst Marrëveshja). Të gjeturat bazohen në informatat që gjenden në raportin e progresit të hartuar nga Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) dhe të parashtruar nga UNMIK-u më 8 mars 2016 në përputhje me Marrëveshjen dhe me burimet e tjera të shkruara, si dhe në informatat e marra nga Komisioni këshillëdhënës nga kontaktet zyrtare dhe ato joqeveritare gjatë vizitës së tij prej datës 14 deri më 18 nëntor 2016 në Prishtinë, si dhe në komunat Obiliq, Mitrovicë, Istog e Klinë (të regjionit të Pejës); pastaj nga vizitat në komunat në Graçanicë, Gjiilan dhe Novobërdë, si dhe në fshatrat Plemetin e Zallq.
20. OSBE-ja dëshiron të qartësojë se derisa botimi i katërt i raportit të OSBE-së për vlerësimin e të drejtave të komuniteteve (RVDK) u dorëzua nga UNMIK-u në pajtim me marrëveshjen në mes të UNMIK-ut dhe Këshillit të Evropës –ky raport nuk është përgatitur për këtë qëllim. Prandaj, OSBE kërkon të mos i referohemi “raportit të progresit” të OSBE-së. RVDK i OSBE-së është thjeshtë raport i politikave, që synon të ofrojë një vështrim të të drejtave të komuniteteve në Kosovë, duke cituar rekomandimet e Opinionit këshillëdhënës si tregues për matjen e progresit. OSBE-ja rekomandon që kjo pikë të sqarohet në një fusnotë, duke theksuar se OSBE-ja nuk është pala përgjegjëse për KKPN.

Paragrafi 3

21. “Komisioni këshillëdhënës vë në pah se raporti i progresit i hartuar nga Misioni i OSBE-së bazohet në konsultat e ngushta me përfaqësuesit e të gjitha komuniteteve dhe me palët relevante qeveritare e joqeveritare në mbarë Kosovën*. Raporti është

një burim gjithëpërfshirës i informatave dhe analizave të hollësishme. Aty gjithashtu ceket edhe prania e raporteve dhe vlerësimeve të tjera, të hartuara nga organizatat ndërkombëtare dhe vendore në Kosovë.*

22. OSBE-ja rekomandon se ky paragraf e bën të qartë se RVDK i OSBE-së është një publikim i rregullt i OSBE-së që vlerëson të drejtat e komuniteteve në Kosovë. Fjalja duhet të jetë “Komisioni këshillëdhënës thekson se raporti i OSBE-së, një raport i politikave i publikuar rregullisht nga OSBE-ja për të vlerësuar progresin e bërë nga institucionet për avancimin e të drejtave të komuniteteve, përfshin informacione të detajuara dhe analiza që bazohen në monitorimin e rregullt të organizatës.” Kjo është për të hequr konfuzionin dhe keqkuptimin për rolin e OSBE-së në kontekstin e ciklit të raportimit të KKPN dhe aranzhimet e UNMIK-ut me Këshillin e Evropës.

Paragrafi 4

23. Komisioni këshillëdhënës thekson se “Korniza ligjore dhe institucionale që ka të bëjë me mbrojtjen e personave që u përkasin pakicave kombëtare mbetet në fuqi. Janë ndërmarrë hapa pozitivë për avancimin e pjesëmarrje së tyre të plotë dhe efektive në shoqëri, (...). Sido që të jetë, legjislacioni është larg nga implementimi i tij në nivel të kënaqshëm. Shtimi i strategjive të pasuara me plane të veprimit pa monitorim adekuat dhe pa llogaridhënie të qartë e dëmton efektivitetin e tyre.”
24. ZBE/PSBE, pas analizimit të Opinionit, pajtohen parimisht me të gjeturat e Opinionit, duke ditur se ata e paraqesin gjendjen në Kosovë për sa i përket të drejtave dhe mbrojtjes së pakicave kombëtare. ZBE/PSBE e pranon faktin se Kosova e ka kornizën ligjore relevante për mbrojtjen e pakicave, si dhe shume strategji dhe plane veprimi relevante, por se duhet bërë më shumë lidhur me implementimin e saj. Një vërejtje tjetër që është paraqitur nga BE-ja është gjithashtu shtimi i organeve institucionale që merren me çështje të komuniteteve, dhe fakti se këta nuk janë të koordinuar në mënyrë adekuate dhe ndonjëherë u mungon dialogu ndër-institucional në nivel qendror dhe ndërmjet nivelit qendror dhe lokal.

Paragrafi 5 (si dhe paragrafi 108)

25. Komisioni këshillëdhënës citon shkallën e papunësisë nga studimi i qeverisë në vitin 2015 në dy paragrafët 5 dhe 108: “...ku papunësia mbetet burimi kryesor i shqetësimit për tërë popullatën (32.9% në vitin 2015)” dhe “dhe në vitin 2015, shkalla zyrtare e papunësisë ishte 32.9 %, me rritjen e papunësisë së rinisë deri më 57.7%.”
26. OSBE-ja bën me dije se nga maji i vitit 2017 janë në dispozicion rezultatet e studimit të qeverisë për fuqinë punëtore në vitin 2016. Sipas këtij studimi, shkalla e papunësisë në vitin 2016 ishte 27.5% dhe shkalla e papunësisë së rinisë ishte 52.4%.³

³ Shih linkun: <http://ask.rks-gov.net/media/3245/lfs-2016-anglisht.pdf>

Veç kësaj, në paragrafin 108, Komisioni këshillëdhënës mund të shqyrtojë mundësinë e përfshirjes së mungesës së të dhënave të ndara në baza etnike për papunësinë, që për qeverinë e bëjnë të vështirë të ofrojë intervenime të shënjestëruara për trajtimin e papunësisë së pakicave.

Vlerësimi i masave të ndërmarra për implementimin e rekomandimeve që kërkojnë veprim të menjëhershëm

Paragrafi 8

27. Komisioni këshillëdhënës ka vërejtur se *“Incidentet e motivuara nga urrejtja kundër personave që u përkasin pakicave kombëtare janë të koncentruar në zonat ku të kthyerit serbë janë më të shumtë (Klinë, Pejë) apo ndodhin për shkak të ngjarjeve specifike nxitëse. Këto incidente autoritetet, si ato lokale ashtu edhe ato qendrore, në përgjithësi i kanë dënuar menjëherë. Korniza ligjore kundër krimeve të urrejtjes dhe incidenteve të motivuara etnikisht, si dhe mekanizmat për regjistrimin e tyre, tanimë ekzistojnë. Megjithatë, vetëm një numër i vogël rastesh regjistrohen nga autoritetet dhe edhe më pak syresh sanksionohen në mënyrë të duhur në përputhje me kornizën ligjore në fuqi. Kjo ndodh për shkak të disa faktorëve, siç janë: mangësitë në sistemin e regjistrimit, shkalla e ulët e raportimit, mosbesimi në institucionet për zbatimin e ligjit nga personat që u përkasin pakicave kombëtare, si dhe zbatimi i mangët i dispozitave ligjore ekzistuese. Janë bërë përpjekje për trajnimin e policëve dhe për futjen e sistemit të bashkërenduar për menaxhimin e rasteve që do t'i lidhte të gjitha institucionet për zbatimin e ligjit dhe do të mundësonte përcjelljen e rasteve prej hetimit, te ndjekja penale e deri te dënimi. Vetëdijesimi i përgjithshëm dhe besimi në mjetet ligjore kundër krimeve të urrejtjes ende mbetet i vogël.”*
28. Monitorimi i Misionit të OSBE-së vërteton se Policia e Kosovës përdor bazën e të dhënave për të regjistruar incidentet ndëretnike. Mirëpo, këto incidente mund të kenë apo të mos kenë motivim të anshëm, meqë kjo bazë e të dhënave nuk përfshin të dhëna të ndara për të identifikuar krimet e mundshme të urrejtjes bazuar në karakteristikat e mbrojtura përveç prejardhjes etnike. Prandaj, mbështetja rigorozë në nenin 147 të Kodit penal nuk jep një pasqyrë të saktë të të gjitha krimeve të urrejtjes në Kosovë, dhe mospërfshirja e të gjitha incidenteve e vështirëson hetimin dhe ndjekjen penale të krimeve të urrejtjes.

Vlerësimi i masave të ndërmarra për implementimin e rekomandimeve të tjera

Paragrafi 11

29. Komisioni këshillëdhënës thekson se *“Korniza ligjore për barazi është fuqizuar në vitin 2015 përmes miratimit të ligjeve të reja për Avokatin e Popullit, për barazinë gjinore dhe për mbrojtje nga diskriminimi. Legjislatura e re kundër diskriminimit është paraparë që të konsolidojë mekanizmat e zbatimit për Avokatin e Popullit dhe gjykatat. Monitorimi fillestar i ligjit nuk ka identifikuar përparim domethënës në kuptim të rritjes së numrit të rasteve të ngritura dhe të shqyrtuara nga gjykatat, dhe disa tanimë vejnë në pyetje zbatueshmërinë e tij në praktikë. Funksionimi i institucionit të Avokatit të Popullit ka shënuar përparime dhe pavarësia e tij është fuqizuar. Megjithatë, në legjislacionin e ri parashihen detyra të reja për këtë institucion, mirëpo të njëjtit nuk i janë ofruar burime shtesë njerëzore dhe financiare*

për zbatimin e tyre.”

30. Komisioni këshillëdhënës mund të merr parasysh informacionet vijuese: Avokati i popullit vazhdon me implementimin e Ligjit mbi Avokatin e Popullit dhe Ligjit për mbrojtjen nga diskriminimi, duke rritur dhe avancuar raportimin, veçanërisht për rastet sipas detyrës zyrtare (*ex-officio*) dhe përmes ofrimit në gjykatë të mendimeve të mikut të gjykatës (*amicus-curie*) për rastet e diskriminimit. Gjatë vitit 2016, Avokati i Popullit publikoi një kompilim të raporteve drejtuar institucioneve relevante, duke përfshirë edhe raporte sipas detyrës zyrtare (*ex-officio*), mendime të miqve të gjykatës (*amicus-curies*), raporte për ankesat dhe shkresa me rekomandime.
31. UNMIK-u ka vërejtur progres në fushën e mosdiskriminimit. Më 5 prill 2017, në takimin e tyre të rregullt, autoritetet e Kosovës miratuan Rregulloren e mekanizmave institucional për mbrojtje nga diskriminimi në qeveri dhe në komuna, që synon të përkufizojë (i) detyrat dhe përgjegjësitë e njësisve apo zyrave për mbrojtje nga diskriminimi në ministri dhe komuna, si dhe (ii) mekanizmat koordinues që raportojnë dhe bashkëpunojnë me mekanizma të tjerë institucional për mbrojtje nga diskriminimi. Rregullorja bazohet në nenin 11 të Ligjit nr. 05/L-021 për mbrojtjen nga diskriminimi, që obligon të gjitha ministritë dhe komunat për të caktuar njësitë përkatëse apo zyrtarët që të bashkërendojnë dhe raportojnë mbi implementimin e Ligjit në bazë të legjislacionit sekondarë të miratuar nga qeveria, duke specifikuar mekanizmat institucional për mbrojtje nga diskriminimi. Kjo Rregullore u miratua gati dy vite pas miratimit të Ligjit kundër diskriminimit në vitin 2015 si pjesë e pakos së ligjeve për të drejtat e njeriut.

Paragrafi 12

32. “Disa hapa janë ndërmarrë në përmirësimin e procesit të kthimeve të personave të zhvendosur pas konfliktit të armatosur, ku duhet të ceket Strategjia e rishikuar për komunitete dhe kthime 2014-2018 dhe themelimi i Grupit punues ndërministror për kthime në vitin 2015. Megjithatë, deri më sot nuk është bërë ndonjë vlerësim i Strategjisë dhe Grupi punues asnjëherë nuk është takuar. Në nivelin lokal, Zyrat Komunale për Komunitete dhe Kthime (ZKKK) janë themeluar dhe disa nga komunat kanë ndarë parcela për projektet e të kthyerve me qëllime të financimit të projekteve të banimit dhe pakove emergjente. Mirëpo, mungesa e vazhdueshme e kornizës gjithëpërfshirëse ligjore në vend, e grumbullimit të të dhënave, e bashkërendimit mes niveleve qendrore dhe lokale dhe çështjet e pazgjidhura pronësore vazhdojnë të pengojnë kthimin, i cili po ngadalësohet. Kthimet e detyrueshme janë edhe më problematike, pasi që në momentin kur përkrahja fillestare e donatorëve fillon të bie, nuk ekzistojnë masat alternative afatgjata dhe resurset për vazhdimin e procesit të krijuar nga institucionet.”

33. OSBE-ja thekson se Grupi punues ndërministror për kthimet (GPNK) u takua më 25 maj 2016 dhe 25 shtator 2016. Në të dy takimet u diskutua çështja e kthimeve në Kroin e Vitakut dhe në Mushtisht, si dhe ndërmarrja e iniciativës ndërministrore për personat e zhvendosur nga Kosova. Mirëpo, përkundër këtyre takimeve, nuk është shënuar progres në Kroin e Vitakut dhe në Mushtisht. Grupi punues ndërministror miratoi pikat e veprimit për sigurinë dhe dialogun, për të drejtat pronësore dhe për dokumentacionin personal, të hartuara dhe të miratuara përmes iniciativës ndërinstitutionale për personat e zhvendosur nga Kosova (“Procesi i Shkupit”). Që nga marsi i vitit 2017 institucionet e Kosovës filluan të punojnë në implementimin e këtyre pikave të veprimit përmes krijimit të grupeve punuese për të drejtat pronësore, për sigurinë dhe

dialogun, dokumentacionin personal, menaxhimin e të dhënave dhe planifikimin e zgjidhjeve. Ky është një zhvillim i rëndësishëm.

34. Veç kësaj, OSBE-ja nuk pajtohet me fjalinë *'kthimet e detyruara janë edhe më problematike meqë, pasi të konsumohet përkrahja fillestare nga donatorët ndërkombëtarë, nuk ka masa dhe resurse integruese alternative afatgjate për ta mbështetur procesin e krijuar nga autoritetet*. Për personat e riatdhesuar ekziston korniza ligjore e qëndrueshme, me të cilën garantohet ndihmë pas ardhjes dhe reintegrimit të qëndrueshëm, siç është gjetja e një vendi të punës, punë praktike, grante për biznese të vogla dhe trajnime profesionale. Korniza legjislativë në përgjithësi siguron masa reintegruese të qëndrueshme dhe afatgjate edhe pse jo të gjithë personat e riatdhesuar i marrin këto përfitime (një përfitues potencial i formave të caktuara të përkrahjes duhet të jetë larguar nga Kosova para 28 korrikut të vitit 2010) dhe me këtë kornizë kërkohet që aplikacioni të dorëzohet brenda tre apo gjashtë muajsh, varësisht nga lloji i ndihmës. Përndryshe, korniza ligjore lidhur me kthimin dhe reintegrimit të personave të zhvendosur nuk është edhe aq e qartë, në aspektin afatshkurtër dhe afatgjatë. Kështu që, personat e zhvendosur varen nga projektet e atypëratyshme (ad hoc) dhe nga përzgjedhja e përfituesit nga MKK. Personat e zhvendosur do të përfitonin nga krijimi i një kornize ligjore të centralizuar për kthime. Prandaj, shprehja *"edhe më problematike"* nuk e paraqet realitetin, meqë institucionet e Kosovës kanë bërë pak progres (kryesisht Ministria e Punëve të Brendshme) në procesin e reintegrimit të personave të riatdhesuar, ndërsa pak progres është shënuar në procesin e kthimit të personave të zhvendosur. Gjithashtu, programi i reintegrimit për personat e riatdhesuar nuk varet nga donatorët ndërkombëtarë ashtu siç është theksuar nga Komisioni këshillëdhënës. Në të vërtetë, fonde të shumta për reintegrimit ndahen nga buxheti i Kosovës.

Paragrafi 13

35. *"Meremetimi i kishave të dëmtuara ortodokse serbe dhe zbatimi i legjislationit vendor për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore ka vazhduar. Edhe pse incidentet ende ndodhin, siguria dhe qasja në vendet e trashëgimisë kulturore janë përmirësuar veçanërisht falë Njesisë për Trashëgimi Fetare e Kulturore (NjTFK) të Policisë së Kosovës. Megjithatë, standardet ligjore po sfidohen përmes ndërtimeve të vazhdueshme ilegale, ku tentimet e qeverisë lidhur me ndryshimin e Ligjit nr. 02/L-88 për trashëgimi kulturore dhe për miratimin e strategjisë për trashëgimi kulturore deri më tani kanë qenë të pasuksesshme. Ngjashëm me këtë, nuk është arritur ndonjë përparim në krijimin e sistemit për dhënie të përkrahjes kulturore pakicave kombëtare. Transmetimet publike të mediave për komunitete dhe në gjuhë të pakicave kanë shënuar rritje, por si stacionet publike, ashtu edhe ato private mediale kryesisht punojnë paralelisht, duke u përqendruar në çështjet relevante për secilin komunitet ndaras. Për më tepër, stacionet private kryesisht varen nga donatorët ndërkombëtarë kur kemi të bëjmë me përkrahje dhe trajnime."*

36. OSBE-ja pajtohet se rindërtimi i objekteve religjioze ortodokse serbe akoma mbetet çështje e pazgjidhur. Ky problem është ngritur në Këshillin për Implementim dhe Monitorim (KIM) por pritet të rezultojë me ndërmarrjen e ndonjë veprimi. OSBE-ja sugjeron të shtohet se Strategjia për trashëgiminë kulturore 2017–2027 u miratua në dhjetor të vitit 2016 dhe përfshin të drejtat dhe privilegjet e Kishës Ortodokse Serbe (KOS). Kjo Strategji është në dispozicion në gjuhën shqipe, serbe dhe angleze në uebsajtin e Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sportit. Mirëpo, sa i përket Ligjit mbi trashëgiminë kulturore, nuk është vërejtur asnjë zhvillim.

III. TË GJETURAT NEN PËR NEN

Neni 3 i Konventës kornizë (Fushëveprimi dhe regjistrimi i popullsisë)

Paragrafi 14

37. Komisioni këshillëdhënës thekson se *“Fushëveprimi i Konventës Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare në Kosovë nuk ka ndryshuar që nga cikli i tretë monitorues dhe vazhdon të mbulojë të gjitha komunitetet e pranishme në Kosovë sipas nenit 1.4 të Ligjit për mbrojtjen dhe avancimin e të drejtave të komuniteteve, gjegjësisht të “komunitetit serb, turk, boshnjak, romë, ashkali, egjiptas, goranë, malazez, kroat dhe të komuniteteve të tjera”. Në Ligj po ashtu parashihet se të njëjtat të drejta do të mbrohen edhe për anëtarët e komunitetit shumicë në Republikën e Kosovës *, gjegjësisht shqiptarëve, në rastet kur ata nuk janë shumicë në komunën e caktuar. Megjithatë, nuk është shënuar ndonjë përparim lidhur me ndryshimin e Kushtetutës për të mbuluar edhe komunitetin kroat dhe malazez të Kosovës, pavarësisht kërkesave të tyre të përsëritura në këtë drejtim.”*
38. OSBE-ja sugjeron që citimi të korrigjohet si vijon: *“serbë, turk, boshnjak, romë, ashkali, egjiptas, goranë dhe komunitete të tjera”*. Në Ligj nuk përmendet komuniteti malazez dhe kroat (shih nenin 1 par. 1.4).

Paragrafi 15

39. Komisioni këshillëdhënës thekson se *“...Planet për organizimin e regjistrimit të jashtëzakonshëm të popullsisë në veri në vitin 2016 dështuan për shkak se mungesa e përkrahjes në nivel qendror dhe lokal e parandaloi miratimin e legjislacionit të nevojshëm...”*
40. OSBE-ja nuk ka dëshmi për të thënë se qeveria qendrore nuk e mbështeti regjistrimin e popullsisë apo se serbët nuk dëshironin të merrnin pjesë në to. Po ashtu, ekzistonte korniza ligjore për implementimin e regjistrimit të popullsisë (Ligji nr. 03/L-237). Prandaj, OSBE-ja e rekomandon Komisionin këshillëdhënës të specifikojë ligjin e nevojshëm të cilit i referohet. Komisioni këshillëdhënës potencon se *‘mund të përdoren një sërë burimesh alternative për grumbullimin e të dhënave, siç janë dokumentet e identifikimit, listat zgjedhore, përfitimet për mirëqenie dhe sigurimi shëndetësor “Si një burim shtesë të të dhënave, Komisioni këshillëdhënës mund të përfshijë një vlerësim vjetor të popullatës nga Agjencia e Statistikave të Kosovës.*
41. Gjithashtu, në paragrafin e njëjtë, Komisioni këshillëdhënës thekson se *“një bashkëbisedues vendor ka raportuar se ...numri i votave/votuesve në zgjedhjet e vitit 2014 ishte më i lartë se shifra e përgjithshme e popullsisë e paraqitur zyrtarisht në të dhënat statistikore.”*
42. OSBE-ja dëshiron të sqarojë se numri i votuesve në listat e votimit në zgjedhjet e vitit 2017 ishte po ashtu më i lartë se vlerësimi zyrtar i popullatës nga Agjencia e Statistikave të Kosovës. Kjo nga fakti se vlerësimi i popullsisë nuk përfshin një numër të madh të votuesve të regjistruar të cilët jetojnë jashtë. Sipas ligjit,

votuesit e regjistruar të cilët jetojnë jashtë vendit e gëzojnë të drejtën e votimit në të gjitha zgjedhjet e Kosovës, dhe prandaj janë të përfshirë në listën e votuesve.

Neni 4 i Konventës kornizë (Korniza ligjore dhe institucionale për mbrojtje nga diskriminimi i personave që u përkasin pakicave kombëtare dhe avancimi i trajtimit të barabartë)

Legjislacioni dhe institucionet

Paragrafi 18

43. *”Përkundër kornizës gjithëpërfshirëse ligjore, Komisioni këshillëdhënës shpreh keqardhje për njoftimet e disa bashkëbiseduesve (institucione vendore, organe konsultative, shoqëria civile, institucionet ndërkombëtare dhe disa ministri) se zbatimi i saj është larg nga të qenit i kënaqshëm. Mangësitë fillojnë nga funksionimi i pjesshëm i mekanizmave lokalë të themeluar për të siguruar pjesëmarrjen e komuniteteve në vendimmarrje, pastaj vazhdojnë me mosrespektimin e kuotave për përfshirjen e komuniteteve pakicë në shërbimin civil dhe shkollimin e lartë, si dhe me përkthimin e dobët të legjislacionit në gjuhën tjetër zyrtare dhe mosofrimin e shërbimeve në gjuhët e pakicave.”*

44. OSBE-ja komenton se në qershor të viti 2016, Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT) miratoi udhëzimin administrativ 09/20164 *“Për zbatimin e masave afirmative dhe kuotave për regjistrimin e kandidatëve nga komunitetet joshumicë në institucionet publike të arsimit të lartë”*. Ky udhëzim paraqet sistemin e kuotave përmes vetë identifikimit për studentët potencial nga komunitetet joshqiptare. OSBE-ja regjistron të metat e sistemit ku as MASHT dhe as universitetet nuk krijuan një qasje sistematike për grumbullimin dhe mirëmbajtjen e të dhënave për prejardhjen etnike të personit, duke rezultuar me keqpërdorime të mundshme të sistemit të vetë identifikimit nga studentët potencial të komuniteteve shumicë.

Zyra e Avokatit të Popullit

Paragrafi 22

45. *“ Komisioni këshillëdhënës mirëpret përparimin e arritur në funksionimin e Institucionit të Avokatit të Popullit (IAPK) lidhur me përshtatshmërinë e zyrave të tij, rritjen e numrit të punonjësve në nivel qendror dhe regjional dhe linjën e dedikuar buxhetore.²⁰ Gjithashtu, çmon faktin se Gjykata Kushtetuese ka konfirmuar pavarësinë e institucionit, duke përfshirë edhe atë financiare, e cila është fuqizuar përmes Ligjit për Avokatin e Popullit të vitit 2015. Në Ligjin për mbrojtje nga diskriminimi parashihet roli i Institucionit të Avokatit të Popullit si një organ i barazisë, i Avokatit të Popullit, si dhe i Mekanizimit kombëtar parandalues sipas Konventës Kundër Torturës. Përkundër rritjes së vëllimit të punës, nuk është paraparë ndonjë rritje e buxhetit. Së këndejmi, mëdyshjet nëse resurset ekzistuese njerëzore e financiare janë të përshtatura për detyrat e reja duket se janë legjitime. Komisioni këshillëdhënës vëren se buxheti i Institucionit të Avokatit të Popullit tanimë dy herë është zvogëluar në vitin 2015, dhe tash është më i vogël se ai në vitin 2014.”*

⁴ Udhëzimi administrativ i MASHT 09/2016 parashih gjithsej 12 për qind vende për të gjitha komunitetet joshumicë në të gjitha institucionet publike të arsimit të lartë që funksionojnë brenda sistemit arsimor të Kosovës: <http://masht.rks-gov.net/uploads/2016/06/ua-masht-09-2016-aplikimi-i-masave-afirmative-dhe-vendeve-te-rez-al.pdf>.

46. UNMIK-u vëren se përkundër faktit se nuk ka pas financim shtesë që nga themelimi i Mekanizmit Nacional për Parandalim (MNP) në janar të vitit 2016, IAPK e ka përmbushur mandatin përmes vizitave në vendet ku ka qenë e privuar liria. Në gusht të vitit 2017, IAPK publikoi raportin vjetor të MNP, duke mbuluar periudhën prej dhjetorit 2016 deri në maj 2017. Gjatë kësaj periudhe, MNP bëri nëntë (9) vizita në vendet e privimit të lirisë dhe bëri rekomandime për autoritetet e Kosovës.
47. OSBE-ja beson se është me rëndësi të shënohet roli i Kuvendit të Kosovës në fuqizimin e efektivitetit të Institucionit të Avokatit të Popullit. Kuvendi e ka mandatin të miratojë buxhetin e këtij institucioni, të mbikëqyrë punën e tij dhe të paraqesë dështimin e institucioneve të qeverisjes qendrore të cilat pritet të implementojnë rekomandimet e tij. Mirëpo, mbikëqyrja mbetet njëra prej dobësive të Kuvendit dhe Institucionin e Avokatit të Popullit e kufizon në kryerjen e punëve të tij.

Paragrafi 23

48. Komisioni këshillëdhënës raporton se *“Në vitet 2015 dhe 2016, numri i ankesave të pranuar nga Institucioni i Avokatit të Popullit ishte përkatësisht 1 995 dhe 1 631, ku shumica prej tyre kanë qenë të papranueshme (64% në vitin 2015). Rreth 4.5% e lëndëve kanë pasur të bëjnë me çështjet e komuniteteve. Kjo nënkupton një mungesë të vazhdueshme të njohurive për mandatin e Institucionit të Avokatit të Popullit tek audiencia, në mes të tjerash, edhe për shkak të vështirësive në komunikim në gjuhët e pakicave dhe nevojës që zyrat regjionale të kenë kontakte më të shumta në terren. Numri i rekomandimeve të miratuara u ngritë nga 57 sa ishin në vitin 2015, në 173 në vitin 2016, gjë që dëshmon angazhimin në rritje të Institucionit të Avokatit të Popullit (IAP). Lidhur me përgjigjet e institucioneve të Kosovës* ndaj IAP-së, 25% të rekomandimeve janë plotësuar nga autoritetet qeveritare, institucionet gjyqësore dhe komunat gjatë vitit 2015. Për vitin 2016, kjo përmbushje arriti shkallën 18% (ku 62% e lëndëve ende mbesin të pazgjidhura). Avokati i Popullit deklaroi për Komisionin këshillëdhënës se do të aplikohen një numër masash që do të kenë për qëllim përmirësimin e reagimit qeveritar. Këto masa përfshijnë trajtimin e rekomandimeve në debate parlamentare, duke i publikuar ato në media, duke kërkuar nga Zyra e Kryeministrit raportimin vjetor për zbatimin e tyre në Kuvend dhe kushtëzimin e përkrahjes financiare të BE-së me plotësimin e tyre.”*
49. OSBE-ja potencon se sipas raportit vjetor të Institucionit të Avokatit të Popullit të vitit 2016 (f. 184) numri i përgjithshëm i lëndëve të pranuar në vitin 2016 ishte 1,694, duke përfshirë edhe 801 lëndë të papranueshme, që përbën 15 % rënie të papranueshmërisë krahasuar me vitin 2015. Rënia në shumicën e lëndëve është nga fakti se nuk ka pas shkelje të identifikuar apo nuk janë shfrytëzuar apo shteruar të gjitha mjetet juridike.

Paragrafi 24

50. *“Komisioni këshillëdhënës fton autoritetet që të ndërmarrin hapa për t’u siguruar që korniza ekzistuese ligjore të zbatohet në mënyrë të drejtë, duke përfshirë edhe përmes fuqizimit të bashkërendimit, të pronësisë dhe të monitorimit të strategjive e*

planeve të veprimi në nivel qendror, si dhe duke përmirësuar llogaridhënien e qeverisë dhe menaxhimin e buxhetit. Autoritetet qendrore gjithashtu duhet të përmirësojnë bashkërendimin dhe komunikimin në nivelin lokal.”

13

51. OSBE-ja pajtohet me këtë paragraf. Është thelbësore po ashtu të potencohet se jo vetëm koordinimi dhe komunikimi ndërministror/ ndërmjet agjencive duhet fuqizuar, por se avancimi dhe mbrojtja e të drejtave të komuniteteve duhet të integrohet në ciklin buxhetor në nivel qendror dhe lokal.

Paragrafi 25

52. *Në Opinion thuhet se “Autoritetet po ashtu duhet të mundësojnë funksionimin e kënaqshëm të Institucionit të Avokatit të Popullit, duke siguruar ofrimin e resurseve të nevojshme njerëzore dhe financiare për realizimin e mandatit të tij, ku përfshihen edhe nismat për ngritjen e vetëdijesimit dhe plotësimin e efektshëm të rekomandimeve të tij.”*

53. OSBE-ja shton se sa i përket ngritjes së vetëdijesimit ka pas pak progres në avancimin dhe zbatimin e të drejtave të njeriut. Në nëntor të vitit 2016, Misioni i OSBE-së në Kosovë së bashku me Institucionin e Avokatit të Popullit nisi një video fushatë për të promovuar pakon e ligjeve për të drejtat e njeriut, duke përfshirë edhe Ligjin për Avokatin e Popullit, Ligjin për mbrojtje nga diskriminimi dhe Ligjin mbi barazinë gjinore. Në mars të vitit 2017, Zyra për qeverisje të mirë nisi një fushatë në media për mbrojtjen e Ligjit për mbrojtje nga diskriminimi.

Masat për promovimin e barazisë së plotë dhe të efektshme për personat që u përkasin pakicave kombëtare

Paragrafi 26

54. *“Komisioni këshillëdhënës është në dijeni se strategji dhe plane të shumta të veprimit lidhur me pakicat kombëtare janë qoftë në proces të hartimit (strategjitë për promovimin e të drejtave gjuhësore dhe pronësore) ose tanimë qeveria i ka miratuar (strategjitë për përfshirjen e komuniteteve rome, ashkallike dhe egjiptase në shoqërinë e Kosovës* dhe për riintegrimin e të kthyerve) (shih gjithashtu më poshtë në nenin 16). Ka kohë që një Strategji gjithëpërfshirëse dhe Plan i veprimit për të drejta të njeriut, që vlen edhe për pakicat kombëtare, është në hartim e sipër.²⁶ Përderisa vlerësohet rëndësia e dokumenteve të politikave, nga disa bashkëbisedues Komisioni këshillëdhënës ka kuptuar se konsultimi me palët me interes dhe përfshirja e tyre nuk janë gjithmonë të duhurat, edhe pse janë shënuar disa përparime. Këto strategji shpesh hartohen me përkrahje të madhe të organizatave joqeveritare dhe të donatorëve ndërkombëtarë e më pak brenda strukturave qeveritare. Kjo ndodh për shkak të faktit se në disa raste hartimi dhe monitorimi i këtyre instrumenteve i besohet të njëjtit institucion në qeveri, gjegjësisht ZQM-së. Komisioni këshillëdhënës ndan mendimin e Avokatit të Popullit se kjo çështje mbetet problematike, kryesisht për shkak të numrit të vogël të punonjësve në ZQM, ku edhe kompetencat e saj të kufizuara pengojnë aftësinë e saj për t’u bërë hartues i efektshëm i politikave. Ishte mendim i përbashkët i shumë bashkëbiseduesve të Komisionit këshillëdhënës se disa nga këto instrumente të politikave, duke përfshirë ato që synojnë komunitetet pakicë, duket se janë miratuar me qëllim të plotësimin të kërkesave ndërkombëtare dhe jo për një kuptim të qartë të asaj se çka përfaqëson përfshirja e pakicave në një shoqëri demokratike.”*

55. OSBE-ja, UNMIK-u dhe ZBE/PSBE e ndajnë shqetësimin se ZQM-ja ka një mandat ambicioz, që është në disproporcion me resurset e saj. Hendeku në mes të përgjegjësive dhe resurseve meriton një vlerësim të plotë të kapaciteteve dhe resurseve në përmbushjen e mandatit të ZQM-së. ZQM-ja ka një mori përgjegjësishë të ndryshme duke u radhitur nga të drejtat e njeriut, komuniteti rom dhe ashkali, LGBTI, bashkëpunimi me sektorin e shoqërisë civile si dhe ruajtja e rolit koordinues për implementimin e rekomandimeve për KKP, si dhe përgjegjësi të tjera. Si pasojë e kësaj, ZQM-ja nuk mund të realizojë përgjegjësitë në mënyrë adekuate në të gjitha këto fusha dhe shpesh varet nga ndihma/mbështetja e jashtme, shpesh nga partnerët ndërkombëtarë, duke përfshirë edhe BE-në. Kjo e dëmton pronësinë të cilën qeveria e ka mbi të.

Paragrafi 27

56. *Komisioni këshillëdhënës thekson se “Përkundër përparimit të caktuar në nivelin lokal, të arritur me ndihmën e planeve lokale të veprimit, komunitetet rom, ashkallike dhe egjiptase vazhdojnë të jenë më të rrezikuara nga varfëria, mospërfshirja shoqërore, papunësia, kushtet jo të mira të jetesës dhe banimit dhe diskriminimi (shih gjithashtu nenin 15). Disa bashkëbisedues e kanë njoftuar Komisionin këshillëdhënës se përfaqësimi i dobët në nivel lokal gjithashtu parandalon këto pakica kombëtare që të jenë pjesë përbërëse e shoqërisë. Strategjia dhe Plani i ri i veprimit për përfshirjen e komuniteteve rom, ashkallike dhe egjiptase në shoqërinë e Kosovës 2017-2021 trajton qasjen në arsim, punësim, kujdes shëndetësor, banim dhe në shërbime elementare. Këto dokumente bazohen edhe në të kuptuarit se zbatimi i Strategjisë dhe Planit të mëparshëm të veprimit 2009-2015 ka dështuar për shkak të bashkërendimit joadekuat mes ministrive dhe autoriteteve në nivel qendror e lokal, mungesës së resurseve njerëzore për monitorimin e përparimit të zbatimit, financimit të pamjaftueshëm dhe konsultimet joadekuate me ekspertët e jashtëm. Komisioni këshillëdhënës vë në pah se në strategjinë e re parashihet strukturë e hollësishme e monitorimit, llogaridhënia për ICGHR, ndërlidhja me autoritetet komunale dhe përfshirja e përfaqësuesve të komunitetit. Po ashtu, Komisioni vëren se pavarësisht kësaj ZQM-ja është ende organi kryesor përgjegjës për mbikëqyrjen dhe bashkërendimin e zbatimit. Komisioni këshillëdhënës me keqardhje kupton se komuniteti egjiptian më nuk është i mbuluar në versionin final të Strategjisë dhe nuk ka plan alternativ të mbrojtjes.”*
57. OSBE-ja pajtohet me konkluzionet dhe bën me dije se nga gushti i vitit 2017, nga 21 komuna me numër të konsiderueshëm të pjesëtarëve të tri komuniteteve, pesë komuna e kanë miratuar Planin Lokal të Veprimit (PLV), kurse tetë të tjera kanë filluar dhe ndodhen në faza të ndryshme të zhvillimit të PLV-ve. Vlen të ceket se komuniteti egjiptas ishte hequr nga

⁵ Deçan, Ferizaj, Fushë Kosovë/, Gjakovë, Gjiilan, Graçanicë, Istog, Kamenicë, Klinë, Lipjan, Mitrovica Jugore, Novobërdë, Obiliq, Pejë, Podujevë, Prishtinë, Prizren, Rahovec, Shtime, Suharekë, Vushtrri.

⁶ Gjiilan, Ferizaj, Mitrovica Jugore, Podujevë, Vushtrri.

⁷ Fushë Kosovë, Gjakovë, Graçanicë, Kamenicë, Lipjan, Obiliq, Prishtinë, Shtime.

Fushëveprimi i strategjisë së re për përfshirjen e komunitetit romë dhe ashkali në shoqërinë e Kosovës 2017-2021 pak para miratimit të saj, me gjasë pas kërkesës së deputetit egjiptas në Kuvendin e Kosovës. Sipas deputetit egjiptas të Kuvendit, përdorimi i shkurtesës do të rrezikonte humbjen e identitetit për komunitetin egjiptas të Kosovës. Deputeti egjiptas i Kuvendit propozoi miratimin e një strategjie të veçantë për komunitetin egjiptas në Kosovë. Heqja e komunitetit egjiptas nga strategjia u tha se nuk u mbështet plotësisht nga vet komuniteti egjiptas, meqë nuk u mbajtën konsultime të gjera për të vlerësuar pikëpamjet e komunitetit egjiptas në Kosovë. Organizatat vendore të shoqërisë civile dhe palët ndërkombëtare nuk e mbështetën largimin e komunitetit egjiptas nga strategjia, meqë kjo mund ta përjashtojë komunitetin egjiptas nga përfitimi i masave afirmative të ofruara në strategji .

Qasja në drejtësi dhe kthimi i pronave

Paragrafi 33

58. *Komisioni këshillëdhënës vë në pah se “Lidhur me kthimin e pronave private, deri në fund të vitit 2014, Agjencia Kosovare e Pronave (AKP), përmes Komisionit për kërkesa pronësore, ka zgjidhur që të gjitha 42 749 kërkesa pronësore të parashtruara deri në vitin 2007. Ndaj disa prej këtyre kërkesave janë parashtruar ankesa (159 lëndë në vitin 2015), ku për disa prej tyre vendimi është marrë, ndërsa të tjerat ende presin zgjidhje para Gjykatës Supreme (126 dhe 95, përkatësisht). AKP-ja tani është përqendruar në zbatimin e vendimeve, duke përfshirë edhe në Veri, ku largimet nga pronat e uzurpuara kanë filluar në vitin 2014. Në vitin 2016, AKP është transformuar në Agjencinë e Kosovës për Krahasimin dhe Verifikimin e Pronave. Në këtë format të ri Agjencia gjithashtu do të krahasoj dhe zgjidh mospërputhjet mes dokumenteve origjinale kadastrale, të cilat autoritetet serbe i kanë marrë nga Kosova para qershorit 1999, dhe dokumenteve aktuale kadastrale të përpiluara nga autoritetet.”*
59. OSBE-ja pajtohet me vlerësimet e bëra nga Komisioni këshillëdhënës; mirëpo të dhënat duhet përditësuar si vijon: *“Ndaj disa prej këtyre kërkesave janë parashtruar ankesa (220 lëndë në vitin 2015 dhe 2016) nga të cilat 158 lëndë janë zgjidhur (129 janë refuzuar, 29 janë lejuar) kurse lëndët tjera akoma janë në pritje pranë Gjykatës Supreme të Kosovës – Paneli i ankesave për çështjet që lidhen me AKP-në.”*
60. UNMIK-u thekson se në bazë të Ligjit nr. 05/L-010 mbi Agjencinë e Kosovës për Krahasim dhe Verifikim të Pronave (Agjencia), Agjencia do të administrojë pronat dhe do të implementojë skemën e qirasë në Kosovë brenda tetëmbëdhjetë (18) muajsh, meqë Ligji nr. 05/L-010 hyn në fuqi. Mirëpo, legjislacioni sekondar i nevojshëm për implementimin e Ligjit u miratua tek në korrik të vitit 2017, kur Qeveria e Kosovës më në fund miratoi udhëzimin administrativ përkatës. Për shkak të kësaj vonese, Agjencia ka vetëm edhe pak muaj para skadimit të periudhës tetëmbëdhjetë mujore për implementim në maj të vitit 2018. Kjo mund të rezultojë me shkelje të të drejtave të pronarëve të pronave, të cilët nuk do të njoftohen me kohë për përfundimin e

⁸ Shih linkun: http://www.kpaonline.org/PDFs/Raporti_2016.pdf, f. 130–131.

administrimit të pronave nga Agjencia. Në tetor të vitit 2017, Institucioni i Avokatit të Popullit publikoi një raport me rekomandime lidhur me Ligjin nr. 05/L-010, duke konkluduar se dispozita të caktuara të Ligjit përbëjnë shkelje të së drejtës në pronë dhe janë në kundërshtim me Kushtetutën e Kosovës dhe me instrumentet evropiane dhe ndërkombëtare të të drejtave të njeriut. Avokati i Popullit rekomandoi ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit në përputhje me të gjeturat e tij.

Paragrafi 34

61. *“Përkundër këtyre hapave përpara, Komisioni këshillëdhënës ka shqetësime serioze për efektshmërinë e zbatimit të vendimeve të AKP-së. Nga njëra anë, thekson se si rrjedhojë e shumë ankesave të pranuar lidhur me moszbatimin e lëndëve të zgjidhura, Avokati i Popullit i ka dërguar rekomandime AKP-së që t’i rrisë përpjekjet për zbatimin e vendimeve të formës së prerë, ndërsa për policinë dhe qeverinë që ta përkrahin këtë proces, duke përfshirë edhe krijimin e fondit për kompensimin e qirave të humbura të pronarëve. Nga ana tjetër, Komisioni këshillëdhënës vëren se shumë kërkesëpadi të pazgjidhura për kompensim të pronës, për urdhra të moszbatuar të largimit dhe për moszbatimin e urdhrave për rrënimin e ndërtimeve pa leje janë duke pritur që të zgjidhen para gjykatave, derisa personat e larguar vazhdojnë t’i riuzurpojnë pronat.”*
62. OSBE-ja në përgjithësi pajtohet me vlerësimin. Mirëpo, Komisioni këshillëdhënës mund të marrë parasysh zhvillimet vijuese: në vitin 2017, qeveria i ndau 30,000 € Agjencisë (institucioni pasardhës i AKP-së) për rrënimin e ndërtesave të ndërtuara në pronat e personave të zhvendosur. Gjithashtu ndau edhe 300,000 € për kompensimin e kërkesave që përfshinin lëndët A dhe C⁹ ku të drejtat e pronarëve ishin shkelur për shkak të praktikave diskriminuese në vitet e 90-ta. Përkundër këtij zhvillimi pozitiv, Agjencia duhet të ndërmerr veprime për të dy grupet e lëndëve.

Neni 5 i Konventës kornizë (Përkrahja për ruajtjen dhe zhvillimin e identiteteve dhe kulturave të pakicave kombëtare)

Paragrafi 38

63. *“ Duke njohur rëndësinë e trashëgimisë kulturore për ruajtjen e identitetit të pakicave kombëtare, Komisioni këshillëdhënës vlerëson përparimin e arritur lidhur me rindërtimin e vendeve të dëmtuara fetare ortodokse të serbëve. Zbatimi i ligjeve vendore për trashëgiminë kulturore gjithashtu ka shënuar përmirësime. Ligji për Qendrën Historike të Prizrenit dhe Ligji për fshatin Hoçë e Madhe janë zbatuar përkritazi me aktivitetet e kufizuara apo të ndaluara brenda këtyre dy zonave, ku edhe themelimi e funksionimi i dy këshillave përkatës është rregulluar nga aspekti administrativ. Të dy këshillat takohen rregullisht për të diskutuar dhe shqyrtuar aktivitetet në Zonën e Posaçme të Mbrojtur (ZPM). Megjithatë, bashkëbiseduesit e Komisionit këshillëdhënës kanë nënvizuar se standardet ekzistuese ligjore sfidohen nga ndërtimet e vazhdueshme të paligjshme në ZPM, ndaj të cilave autoritetet nuk janë në gjendje të ofrojnë reagim të duhur dhe me kohë. Për më tepër, duket se nuk janë miratuar rregullore të tjera për vendet e trashëgimisë kulturore që gjenden në lokacione të largëta dhe të izoluara.”*

⁹ Shih <http://www.osce.org/kosovo/37717?download=true>: Kategoria A e kërkesave: Kërkesa nga persona fizikë pronësia e të cilëve, posedimi ose të drejtat ose të drejtat e posedimit u anuluan pas 23 marsit 1989 në bazë të legjislacionit diskriminues. Kategoria C e kërkesave: Kërkesa nga persona fizikë të cilët ishin pronarë, posedues, ose bartës të së drejtës poseduese të pronave të paluajtshme banesore para 24 marsit të vitit 1999, të cilët nuk e gëzojnë posedimin e pronës dhe kur prona nuk është bartur në mënyrë vullnetare.

64. OSBE-ja pajtohet se është arritur pak progres në rindërtimin e objekteve të Kishave Ortodokse Serbe' (KOS). Përkatësisht, Qeveria e Kosovës ka informuar se ka ndarë fonde për rindërtimin e objekteve të KOS. Në kuadër të projekteve për *programin e intervenimeve emergjente* të Ministrisë së Kulturës, Rinisë dhe Sportit, u rinovua një lokacion i trashëgimisë kulturore që i përkiste komunitetit joshqiptar. Avancimi i implementimit të legjislacionit të trashëgimisë kulturore dhe ZMS vlen vetëm për këshillat e Hoçës së Madhe dhe Prizrenit. Të dy këshillat mbledhen rregullisht dhe japin mendime për aktivitetet. Për më tepër, komuna e Prizrenit dhe Rahovecit tash së voni kanë miratuar buxhetin, duke përfshirë mbështetje financiare për të dy këshillat.¹⁰
65. OSBE-ja po ashtu vë në pah se baza e të dhënave këshillëdhënëse për trashëgimi kulturore është duke u përditësuar,¹¹ dhe aktualisht i ka 404 objekte (nga 1,534 monumente të trashëgimisë kulturore nën mbrojtje të përkohshme), nën trashëgiminë e luajtshme arkitekturale dhe arkeologjike. Sa i përket implementimit të Ligjit mbi qendrën historike të Prizrenit dhe legjislacionit të ngjashëm, OSBE-ja ka vërejtur një sërë sfidash që janë shqetësime për ZMS. Këto përfshijnë dokumentacionin lokal për planifikim hapësinor, në të cilin nuk paraqiten kushtet e qarta për ndërtim, dhe mungesa e reagimit institucional për ndërtimet dhe demolimet e paligjshme, rrënimin e objekteve, zjarrvënien e qëllimshme, etj.

Paragrafi 39

66. Komisioni këshillëdhënës potencon se *“Ka pasur tentime nga qeveria për ta ndryshuar Ligjin nr. 02/L-88 për trashëgimi kulturore për të sqaruar, në mes tjerash, pozitën e Kishës Ortodokse Serbe, si dhe për të miratuar strategjinë për trashëgimi kulturore. Komisioni këshillëdhënës ka kuptuar se të dyja propozimdokumentet kanë qenë kundërthënëse posaçërisht për shkak se janë konsideruar se prekin në mëvetësinë e Kishës Ortodokse Serbe lidhur me vendimmarrje për restaurimin dhe renovimin e objekteve të saj apo me zvogëlimin e nivelit të mbrojtjes së trashëgimisë së saj. Së këndejmi, pasi që bashkësitë fetare nuk janë konsultuar në mënyrë të duhur, qeveria u pajtua për të rihartuar të dyja tekstet në bashkërendim me bashkësinë ndërkombëtare. Përfaqësuesit fetarë theksuan se përkundër një rezistence të shfaqur në opinion publik, marrëdhëniet e përgjithshme mes shumicës shqiptare dhe Kishës Ortodokse Serbe kohëve të fundit janë përmirësuar si në nivelin e Këshillit Zbatues dhe Monitorues (KZM), ashtu edhe në atë komunal. Megjithatë, pas një fillimi premtues, Komisioni këshillëdhënës me keqardhje njofton se ky Këshill tani duket të jetë më pak aktiv sesa në të kaluarën.”*

¹⁰ Komuna e Rahovecit ka ndarë 25.020 € për këshillin e Hoçës së Madhe, kurse komuna e Prizrenit ka ndarë 57.000 € për të mbuluar shpenzimet e këshillit për trashëgimi kulturore në Prizren dhe këshillin e fshatit Zym. Deri tani akoma nuk dihet se si do të ndahet shuma në mes të Prizrenit dhe këshillit të fshatit Zym.

¹¹ Ministria e Kulturës, Rinisë dhe Sportit, në vitin 2014 e inicioi bazën e të dhënave për trashëgimi kulturore. Informacionet e lartcekura janë siguruar nga z. Valon Berisha – administrator i bazës së të dhënave – Ministria e Kulturës, intervistë përmes telefonit, 05 tetor 2017. Linku i bazës së të dhënave: http://dtk.rks-gov.net/arkiva/tkk_hyrje.aspx.

Paragrafi 40

67. *“Disa palë bashkëbiseduese të Komisionit këshillëdhënës konsideruan gjendjen e sigurisë lidhur me qasjen në trashëgimi kulturore si në përgjithësi të përmirësuar. Kjo në veçanti falë Njesisë së Policisë së Kosovës për Trashëgimi Fetare dhe Kulturore (NjTFK), të themeluar në vitin 2013 për të mbrojtur 24 lokacione të trashëgimisë kulturore të Kishës Ortodokse Serbe. Kjo njësi shumetnike e policisë ka punuar mirë dhe ka krijuar marrëdhënie të mira me bashkësi të ndryshme fetare. Patrullat e rregullta të policisë gjithashtu kanë kontribuar në përmirësimin e gjendjes në lokacionet e tjera fetare, ndërsa incidentet duket se më shumë pasqyrojnë rrethanat individuale sesa gjendjen e përgjithshme. Megjithatë, në vitin 2015, rastet e dhunës me bazë fetare, ndërhyrjes në pelegrinazhet fetare, vjedhjet dhe vandalizmi i lokacioneve fetare ka vazhduar. Në bazë të të dhënave të PK-së, numri i incidenteve shënoi rritje në vitin 2015 në 99, krahasuar me 88, sa ishin në vitin 2014 (përkatësisht, 38 me 42 sulme ndaj Kishës Ortodokse Serbe, 52 në 40 ndaj myslimanëve, gjashtë në pesë ndaj katolikëve dhe tre në një ndaj të tjerëve). Megjithatë, Komisioni këshillëdhënës se këto të dhëna statistikore mund të mos e pasqyrojnë plotësisht realitetin për shkak se feja dhe përkatësia etnike shpesh janë ngushtë të lidhura, dhe është vështirë të kategorizohen shumë incidente si të bazuara vetëm në religjion (shih gjithashtu nenin 6). Komisioni po ashtu vëren se duhet të arrihet një ekuilibër i duhur mes nevojës për krijimin e sigurisë për bashkësitë fetare dhe lejimit të qasjes në to atyre që dëshirojnë t’i vizitojnë, pasi sigurimi i tepërt i tyre krijon rreziqe të tjera të përjashtimit dhe të huajzimit.”*
68. *OSBE-ja konfirmon se numri i incidenteve të regjistruara nga Policia e Kosovës që kanë prekur objektet e trashëgimisë kulturore dhe religjioze ishte rritur në vitin 2015 (99 raste të raportuara në vitin 2015, 87 raste u raportuan në vitin 2014, dhe 87 raste u raportuan në vitin 2013). Numri i objekteve të prekura ortodokse serbe ishte 41 në vitin 2014 dhe 38 në vitin 2015, kurse numri i objekteve të prekura myslimane ishte 40 në vitin 2014 dhe u rrit në 52 në vitin 2015. Gjithashtu, numri i objekteve të ndikuara katolike ishte pesë (5) në vitin 2014 dhe gjashtë (6) në vitin 2015, dhe numri i objekteve të tjera të paspecifikuara u rrit nga një (1) në vitin 2014 në tre (3) në vitin 2015.*

Paragrafi 43

69. *“Komisioni këshillëdhënës fton autoritetit që të konsultohen nga afër me përfaqësuesit e të gjitha komuniteteve me rastin e finalizimit të ligjit dhe të strategjisë për trashëgimi kulturore, si dhe të fuqizojnë reagimin ndaj ndërtimeve dhe aktiviteteve pa leje në zonat e posaçme të mbrojtura, duke trajtuar mangësitë në kornizën juridike dhe atë të politikave.”*
70. *OSBE-ja thekson se Strategjia për trashëgimi kulturore u miratua në dhjetor të vitit 2016. Lidhur me reagimin institucional për ndërtimet e paligjshme, OSBE-ja sugjeron që të potencohet nevoja për të implementuar në mënyrë efektive legjislacionin relevant për mbrojtjen e trashëgimisë kulturore dhe religjioze të komuniteteve, dhe të trajtohen zbrazëtitë në kornizën ligjore.*

Neni 6 i Konventës kornizë

Toleranca dhe dialogu ndërkulturor**Paragrafi 45**

71. Në Opinion thuhet se *“Përpyjekjet gjithëpërfshirëse dhe konkrete për promovimin e dialogut ndëretnik dhe tolerancës në terren ende nuk prioritetizohen në nivelin institucional dhe, edhe në rastet kur ato ekzistojnë, mbesin kryesisht të udhëhequra nga shoqëria civile dhe donatorët ndërkombëtarë. Përkundrazi, ndasitë janë në rritje e sipër si rrjedhojë e ekzistimit të vazhdueshëm të sistemeve dhe institucioneve paralele, duke përfshirë administratën dhe arsimin (shih nenin 12), si dhe njëgjyhesinë që mbizotëron. Të gjithë këta faktorë paraqesin pengesa të mëdha për ndërveprim dhe dialog ndërkulturor mes personave që i përkasin shumicës dhe komunitetit serb, posaçërisht tek të rinjtë.”*
72. Si një zhvillim pozitiv OSBE-ja thekson se përkrahja e dialogut ndërkulturor në arsim është përfshirë në Planin e ri Strategjik të Kosovës për Arsimin (PSKA) 2017– 2021. Mirëpo nuk është e qartë nëse ndonjë aspekt i bashkëpunimit ndërmjet dy sistemeve arsimore do të trajtohet përmes implementimit të planit. Përveç kësaj, OSBE-ja nuk është e bindur me deklaratën se *“ndasitë janë në rritje si rezultat i ekzistimit të vazhdueshëm të sistemeve dhe institucioneve paralele, duke përfshirë ...] në arsim”*. OSBE-ja rekomandon që Komisioni këshillëdhënës ta sqarojë këtë deklaratë.

Paragrafi 46

73. Komisioni këshillëdhënës ka vërejtur se *“Në nivelin komunal ka pasur disa përpjekje sistematike për afrimin e komuniteteve. Përpjekjet institucionale kryesisht kanë pasur të bëjnë me pjesëmarrjen e përfaqësuesve të komuniteteve në organet lokale me kompetenca për të sigurimin e mbrojtjes së pakicave, siç janë Komisionet për Komunitete (KK), Zëvendëskryetarët e Komunave për Komunitete (ZKK) dhe Zëvendëskryesuesit e Kuvendeve Komunale për Komunitete (ZKKK). Derisa ZKK-të dhe ZKKK-të duket se nuk i kanë plotësuar detyrat e tyre për promovimin e dialogut ndëretnik, disa nisma sporadike kryesisht erdhën nga palët lokale, duke përfshirë shoqërinë civile në bashkëpunim me donatorët ndërkombëtarë. Përfaqësuesit komunalë në Novobërdë ceken disa aktivitete të vogla, kryesisht të parapara për të rinjtë, dhe aktivitetet sportive si mundësi që fëmijët e komuniteteve të ndryshme të takohen. Këto aktivitete u organizuan me komunat Gjilan, Kamenicë dhe Ranillug. Përfaqësuesit e organeve lokale dhe të shoqërisë civile ishin të mendimit se promovimi i marrëdhënieve ndëretnike ende mbetet sporadik, duke përfshirë edhe rastet kur kanë për qëllim uljen e tensioneve rreth kthimit të Personave të Zhvendosur Brenda Vendit (PZhBV) (shih nenin 16).”*
74. OSBE-ja vë në pah se akronimet e sakta për zëvendëskryetarët për komunitete janë ZKK. Nga monitorimi i OSBE-së dëshmohet se 11 nga 15 ZKK të emërtuar formalisht kanë ngritur çështje të rëndësishme për mbrojtjen e të drejtave të komunitetit, që rezultoi në 73% të ZKK (një rritje e vogël nga 71% në periudhën raportuese paraprake).¹² Njëmbëdhjetë ZKK i kanë përcjell çështjet e tilla në periudhën raportuese, që po ashtu është një rritje e vogël krahasuar me nëntë rastet e raportuara në vitin 2015,¹³
75. Lidhur me deklaratën në vijim: *“Në nivel komunal ka pas disa përpjekje sistematike për t'i afruar komunitetet. (...) Përfaqësuesit e komunës në*

Novobërdë ju referuan një numri të aktiviteteve në përmasa të vogla, që në shënjestër kishin kryesisht ngjarjet rinore dhe sportive si mundësi për fëmijët që u përkasin komuniteteve të ndryshme të takohen, të organizuar me komunën e Gjilanit, Kamenicës dhe Ranillugut.” OSBE-ja sugjeron që Komisioni këshillëdhënës të marrë parasysh mundësinë që të përfshijë “nga viti 2013, 19 komuna¹⁴ nga rajoni i Gjilanit, Ferizajt, Prishtinës dhe Prizrenit nënshkruan deklarata ndërkomunale për bashkëpunim ndëretnik dhe dialog në mes të komunave, që u pasua me një sërë aktiviteteve që në shënjestër kishin kryesisht rininë. Gjatë periudhës raportuese, komunat gradualisht kanë rritur implementimin e aktiviteteve siç janë marshimi rinor ndëretnik, pastrimi i grafiteve dhe fshirja e shenjave rrugore, aktivitetet sportive shumetnikë, grupet e artit dhe orët për mësimin e gjuhëve. Prandaj, fjalia e sipërme duhet të shënojë ‘progres mesatar në përpjekjet e vazhdueshme’ në vend të ‘disa përpjekje të vazhdueshme’.

Mbrojtja nga krimet e urrejtjes dhe armiqësia

Paragrafi 55

76. Komisioni këshillëdhënës vëren se “Perceptimi i përgjithshëm është se siguria për komunitetet është rritur, duke përfshirë edhe për shumicën që jetojnë si pakicë në veri. Sipas monitorimit të OSBE-së, ka pas një rënie të vogël të incidenteve që prekin komunitetet (479 në vitin 2014-15 në vend të 556 në vitin 2013-14), akoma duke trajtuar në pakicë serbët (310) dhe të kthyerit (22% nga 479 rastet).”
77. *OSBE-ja sugjeron që fjalia e dytë të jetë “duke prekur më së shumti serbët e Kosovës” në vend të trajtimi në shumicë i serbëve. Përveç kësaj, është e këshillueshme që të përdoren të dhënat e grumbulluara në baza vjetore nga OSBE-ja kur i referohemi numrit të incidenteve: Këto të dhëna tregojnë se ka pas një rënie graduale të incidenteve që prekin komunitetet me 396 të regjistruar në vitin 2016, krahasuar me 446 në vitin 2015, dhe 542 në vitin 2014. Mirëpo, përkundër tendencës në rënie të të gjitha incidenteve çdo vit, numri i incidenteve që prekin të kthyerit ka një tendencë më të vogël të rënies. Për shembull, ka pas 102 incidente që kanë prekur të kthyerit në vitin 2016 krahasuar me 120 në vitin 2015.*

¹²Kamenicë, Novobërdë, Leposaviq, Mitrovica e jugut, Lipjan, Prizren, Klllokot, Fushë Kosovë, Zubin Potok, Zveçan dhe Obiliq.

¹³Mitrovica e jugut, Leposaviq, Zveçan, Prizren, Kamenicë, Novobërdë, Klllokot, Lipjan/, Fushë Kosovë, Zubin Potok dhe Obiliq.

¹⁴Deklaratat u nënshkruan nga kryetari i Kamenicës/s, Gjilanit, Novobërdës dhe Ranillugut, në vitin 2013; nga i Klllokotit, Ferizajt dhe Shtërpçës në vitin 2015; i Prishtinës, i Graçanicës, i Lipjanit, i Shtëpçës, i Fushë Kosovës dhe Obiliqit në vitin 2016; dhe i Prizrenit, Dragashit, Suharekës, Rahovecit, Mamushës dhe Malishevës në vitin 2017.

Paragrafi 56

78. *“Megjithatë, Komisioni këshillëdhënës thekson se edhe pse mekanizmat për regjistrimin e incidenteve ndëretnike ekzistojnë, numrat zyrtarë të dhënë nga PK-ja gjatë vizitës janë shumë më të vegjël (16 raste të raportuara në vitin 2015 dhe 5 raste të raportuara deri në nëntor 2016).⁷⁰ Komisioni këshillëdhënës vë në pah se numri i vogël i incidenteve të regjistruara mund të shpjegohet përmes disa faktorëve, duke përfshirë mangësitë në sistemin e regjistrimit, mosraportimin, ndasitë tek komunitetet dhe mosbesimin në polici dhe në sistemin e drejtësisë nga personat që u përkasin pakicave kombëtare. Grumbullimi i të dhënave dhe përcaktimi i saktë i motivit prapa incidenteve potenciale etnike mungojnë për shkak se metodat aktuale për regjistrimin e krimeve i regjistrojnë të dhënat të ndara sipas përkatësisë së komunitetit, por nuk regjistrohet edhe motivimi. Për më shumë, të dhënat e PK-së vetëm pasqyrojnë rastet ku prokurori ka autorizuar hetimet.”*
79. Misioni i OSBE-së konfirmon se në vitin 2015, PK regjistroi 16 raste me gjasë të motivuara etnikisht. Gjithashtu, OSBE-ja vëren se PK nuk i kategorizon krimet si krime të mundshme të urrejtjes kur ka motive të shumta dhe kur autori është i panjohur. PK vazhdoi të regjistrojë të dhënat duke përdorur vetëm njërin nga ‘karakteristikat e mbrojtura’ të pranuar, përkatësisht një rast të mundshëm të motivuar etnikisht. Karakteristika të tjera të mbrojtura merren parasysh nga hetuesit dhe prokurorët por nuk regjistrohen si motivues të anshëm për krimet e mundshme të urrejtjes. Në vitin 2016, PK regjistroi vetëm tetë raste të tilla krahasuar me 16 raste të tilla në vitin 2015.

Paragrafi 58

80. Në Opinion raportohet se *“Në mesin e organeve për zbatimin e ligjit qytetarët kanë më së shumti kontakt me Policinë e Kosovës, e cila gjithashtu perceptohet si institucioni më përfshirës dhe i besueshëm (56%) (shih gjithashtu nenin 15).⁷⁵ Komisioni këshillëdhënës vlerëson se përmes zbatimit të Strategjisë dhe planit të veprimit të parë për policim në komunitet 20012-2016 janë realizuar aktivitete edhe trajnime të mëtejshme për përmirësimin e bashkëpunimit mes policisë dhe komuniteteve në fushën e parandalimit, të vetëdijesimit dhe të dialogut ndëretnik. Në bazë të raportit monitorues të OSBE-së,⁷⁶ Këshillat Komunalë për Siguri në Komunitet (KKSB) janë themeluar në 34 nga gjithsej 38 komuna, ku efektshmëria e tyre është përmirësuar përmes takimeve më të shpeshta dhe fokusimit në çështjet e sigurisë të komuniteteve, në veçanti të të kthyerve.⁷⁷ Pjesëmarrja e përgjithshme e personave që u përkasin të gjitha komuniteteve, si dhe e policisë dhe e institucioneve të tjera në këto organe ka shënuar rritje të vogël.⁷⁸ Në vitin 2015 gjithashtu kanë qenë funksionale edhe 51 Këshilla Lokale për Siguri Publike (KLSP), të cilat kanë luajtur rol të rëndësishëm në organizimin e takimeve të jashtëzakonshme me rastin e ndodhjes së incidenteve të motivuara etnikisht dhe në dënimin e tyre të menjëhershëm.”*
81. OSBE-ja pajtohet se implementimi i Strategjisë së policimit në komunitet dhe i planit të veprimit 2017-2021 është një hap pozitiv për rritjen e sigurisë dhe mbrojtjes së komuniteteve në Kosovë. Lidhur me KKSK, OSBE-ja rekomandon përfshirjen e fjalisë vijuese pas fusnotës 77: *“mirëpo, përkundër këtij avancimi, shpeshësia e mbajtjes së takimeve të KKSK në vitin 2017 ka rënë dukshëm në mbarë Kosovën, krahasuar me vitet e mëparshme. Kjo me gjasë është e lidhur me zgjedhjet komunale dhe ndryshimet e pritura të anëtarësimit”. Veç kësaj, OSBE-ja rekomandon që të përfshihen informacionet për mungesën e përfaqësimit nga komuniteti ashkali, turk dhe goran dhe gratë në përgjithësi. Ndonëse ka disa shembuj të mirë të çështjeve të sigurisë dhe ngritjen e shqetësimeve nga përfaqësuesit e komuniteteve në takimet e*

KKSK, kjo nuk është praktikë e rregullt për shumicën e KKSK. Ngjashëm, nuk mbahen rregullisht diskutime për incidentet që prekin komunitetet e pakicave më të vogla, dhe rregullisht nuk mbahen as takime për të diskutuar incidentet e rënda. Në fakt, numri i incidenteve të rënda të cilat nuk trajtohen gjatë mbledhjeve të KKSK mbetet shumë i lartë. OSBE-ja gjithashtu mendon se KKSK duhet të themelohen në komunat veriore, dhe të ndërtohen kapacitetet e anëtarëve të ardhshëm potencial të KKSK në këto komuna.

82. OSBE-ja gjithashtu thotë se deri më sot, janë themeluar 60 komisione lokale për mbrojtje publike (KLMP), nga të cilat 11 janë në katër komunat veriore. Të gjithë anëtarët e KLMP janë trajnuar nga Misioni i OSBE-së, dhe janë operacionale në nivelin bazë të mbrojtjes së komunitetit në mbarë Kosovën. Nga 60, 27 KLMP janë të përziera etnikisht dhe 33 janë një etnikë.

Neni 8 i Konventës kornizë (Liria e religjionit)

Paragrafi 62

83. Komisioni këshillëdhënës thekso se *“Përfaqësuesit e komuniteteve fetare dhe të pakicave ishin të mendimit se shprehja e lirisë së fesë është bërë disi më e lehtë. Për shembull, në vitin 2015 festimet e Kishës Ortodokse Serbe (KOS) me rastin e festës së Vidovdanit janë organizuar pa ndonjë pengesë të madhe, edhe pse me një nivel të lartë të sigurimit të pranishëm. Megjithatë, Komisioni këshillëdhënës thekson se edhe pse stabile në numër, incidentet e vandalizmit, ngacmimeve dhe kërcënimeve ndaj pelegrinëve ende ndodhin, posaçërisht në fshatrat e vogla me rastin e pjesëmarrjes në ngjarjet fetare (shih gjithashtu nenin 5). Në këto incidente nuk shënjestrohen vetëm pelegrinët dhe pronat e KOS-it, por edhe ato të fesë myslimane, katolike dhe hebrenje. Ngjashëm me këtë është edhe shfrytëzimi i kontestuar i pronës, siç është rasti me Kishën e Krishtit Shpëtimtarit në Prishtinë. Përveç kësaj, probleme ende mund të ketë me zbatimin e vendimeve, siç është rasti me Manastirin e Deçanit. Komisioni këshillëdhënës është i shqetësuar se ndjenja e pasigurisë vazhdon të jetë e pranishme në mesin e komuniteteve të caktuara me rastin e manifestimit të besimeve të tyre fetare. Së këndejmi, brenda këtij konteksti vlerëson përkrahjen e qeverisë për dialogun ndërfaqetor në rastet e ndodhjes së incidenteve të tilla. Pasi që feja dhe përkatësia etnike janë shpesh të lidhura, përpjekjet për avancimin e tolerancës, dialogut ndëretnik e ndërfaqetor gjithashtu duhet të drejtohen kah respektimi i lirisë së fesë.”*

¹⁵ Për komunitetet me më shumë se 50 pjesëtarë të shënuar në regjistrimin e popullsisë, komunitetet vijuese nuk kanë anëtarë në KKSK: komuniteti serb në Skenderaj, komuniteti rom në Gjakovë dhe Rahovec, komuniteti ashkali në Gjakovë, Istog, Pejë, Prizren, Rahovec dhe Obiliq, komuniteti egjiptian në Gjakovë dhe Prizren, komuniteti turk në Pejë, Dragash, Rahovec dhe Fushë Kosovë, komuniteti boshnjak në Gjiilan dhe komuniteti goran në Pejë, Ferizaj, Gjiilan dhe Prishtinë.

84. OSBE-ja pajtohet me vlerësimin dhe shton se rasti i Krishtit shpëtimtar në gjykatë akoma është në pritje pranë Gjykatës së Apelit që nga marsi i viti 2016.

Paragrafi 63

85. “ Komisioni këshillëdhënës fton autoritetet që të sigurohen që Ligji për liritë fetare të ndryshohet pa vonesa në konsultim me përfaqësuesit e komuniteteve fetare në mënyrë që atyre t’u mundësohet regjistrimi.”
86. UNMIK-u thekson se më 18 tetor 2017, Projektligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit mbi lirinë fetare në Kosovë (më tutje në tekst Projektligji për lirinë fetare) u prezantua në komisionin e Kuvendit të Kosovës për të drejtat e njeriut, barazi gjinore, personat e zhdukur dhe peticionet. Sipas tekstit të fundit të Projektligjit, do të ketë gjashtë (6) bashkësi fetare ekzistuese që përbëjnë trashëgiminë historike, kulturore dhe jetën shoqërore në Kosovë: Bashkësia islame e Kosovës, Kisha katolike, Kisha ortodokse serbe, Bashkësia fetare hebraike, Kisha protestante evangjeliste dhe Bashkësia e re tarikate e Kosovës. Bashkësitë tjera fetare dhe ato të reja nuk ka nevojë të regjistrohen; mirëpo, nëse ata dëshirojnë mund të regjistrohen pasi të konstatojnë se bashkësia e tyre numëron së paku pesëdhjetë (50) qytetarë të rritur të Kosovës. Projektligji aktual reflekton rekomandimet e Komisionit të Venecias, në veçanti lidhur me regjistrimin e grupeve dhe bashkësive fetare. Projektligji përfshihet në fushëveprimtarinë e nenit 81.1 (6) të Kushtetutës së Kosovës (Legjislacion me interes jetik për komunitetet joshumicë) dhe për miratimin e tij kërkohet shumica e votave nga përfaqësuesit e komuniteteve joshumicë në Kuvend.

<p>Neni 9 i Konventës kornizë (Qasja e komuniteteve pakicë në mediat elektronike dhe të shtypura)</p>
--

Paragrafi 65

87. “ Komisioni këshillëdhënës mirëpret zgjerimin e transmetimit medial për komunitetet dhe në gjuhët e pakicave. Në vitin 2013, transmetuesi publik (RTK) ka hapur kanalën e dytë, RTK2, ku 85% e programit transmetohet në gjuhën serbe dhe 15% në gjuhët e tjera joshqiptare. Për më tepër, në vitin 2015 RTK-ja plotësoi kërkesat e komuniteteve ashkallike dhe egjiptase për transmetimin e programeve mujore në gjuhën shqipe, posaçërisht të dedikuara për ta. Po ashtu, RTK-ja vazhdoi të transmeton programin javor 45-minutësh në gjuhën romë, si dhe buletin 15-minutësh ditor të lajmeve. Megjithatë, ende nuk ka program televiziv për komunitetin boshnjak. Radiot private kanë programe për serbët e Kosovës në veri⁸³ dhe për të gjitha komunitetet më të vogla në komunat e caktuara në mbarë Kosovën.⁸⁴ Sa u përket mediave të shkruara, ato kryesoret janë në gjuhën shqipe, gjë që vlen përgjithësisht edhe për portalet në internet. Ekzistojnë mediat e shkruara edhe për komunitetet më të vogla, por janë të kufizuara në sasi.⁸⁵ Thënë në përgjithësi, mediat private kryesisht varen nga donatorët ndërkombëtarë kur kemi të bëjmë me përkrahjen financiare dhe trajnimet.⁸⁶ Përderisa është i vetëdijshëm për vështirësitë e mbështetjes së sektorit të diversifikuar medial në rastet kur numrat e audiencave të mundshme janë të vegjël, Komisioni këshillëdhënës konsideron se është me rëndësi që përkrahja e mediave të komuniteteve më të vogla të mos jetë vetëm përgjegjësi financiare e donatorëve ndërkombëtarë, por edhe e pushtetit.”

88. OSBE-ja thekson se sipas koordinatorit të programeve për pakicat në RTK, transmetuesi publik nuk i bashkon më në një grup komunitetin rom, ashkali dhe egjiptas, dhe ka krijuar dhoma të vogla lajmesh për personelin që punojnë për komunitetin ashkali dhe egjiptas, përveç dhomës ekzistuese të lajmeve për gjuhën rome. Po ashtu, RTK ka krijuar edhe një ekip për bashkësinë malazeze, që përgatit dhe transmeton një program një herë në javë.

Paragrafi 66

89. *“Përkundër përparimit të arritur, Komisioni këshillëdhënës gjithashtu ka vërejtur edhe disa mangësi. Në përgjithësi, mediat duket se punojnë në binarë paralel dhe i shërbejnë secilit komunitet veç e veç, duke u fokusuar vetëm në çështjet relevante për atë komunitet. Nuk ka përkthim të programeve kryesore e as titrim. Po ashtu, nuk ekzistojnë mediat e shtypura dygjuhësore apo shumëgjuhësore. Për më tepër, sinjali i RTK-së nuk është i fuqishëm për të mbuluar tërë territorin e vendit, dhe një numër i konsiderueshëm i mediave në gjuhën serbe transmetohen drejtpërdrejtë nga Serbia. Përpos kësaj, animi etnik dhe stereotipet gjatë raportimit, siç është përqendrimi vetëm në çështjet e caktuara të komunitetit rom, duke përfshirë suksesin e dobët në shkollë apo kushtet e banimit, fuqizojnë imazhin negativ të këtij komuniteti, derisa realiteti është shumë më i nuancuar. Mediat duhet të ndihmojnë në largimin e stereotipeve negative, për shembull fjala bie, duke i bërë më të njohur modelet shembullor nga komuniteti përkatës. Gjithashtu duhet të ceket se në rastet kur trajnimet janë në dispozicion, ato vazhdojnë të organizohen kryesisht me përkrahje të bashkësisë ndërkombëtare.”*

90. OSBE-ja thekson se përkundër disa të metave, transmetuesi publik në përgjithësi ju shërben të gjitha komuniteteve që jetojnë në Kosovë (në kuadër të fushëveprimit të tij publik), dhe kështu i plotëson nevojat e komuniteteve për media dhe informacione deri në atë shkallë ku është e mundshme, duke pas parasysh resurset e kufizuara financiare në dispozicion. Numri i mediave të shkruara është në rënie me vetëm pesë gazeta të ndryshme që shtypen në baza ditore, ku secila ka një tirazh shumë të vogël. Edhe pse nuk ka shifra të sakta të portaleve të lajmeve në internet që raportojnë nga Kosova dhe për Kosovën, vlerësohet se kjo shifër kalon 300¹⁶, duke përfshirë portalet në gjuhët e komuniteteve pakicë në Kosovë. Si rezultat i përhapjes së mediave në internet dhe rritjes së qasjes në rrjetet sociale nga të gjitha komunitetet, qasja në informacione dhe programet kryesore është e rëndësishme. RTK 2 është e qasshme vetëm përmes operatorëve kabllovik të licencuar në mbarë Kosovën; mirëpo, operatorët kabllovik në komunat veriore akoma nuk ofrojnë ndonjë kanal të RTK-së në rrjetet e tyre.

Paragrafi 68

91. Në Opinion thuhet se *“Personat që u përkasin komuniteteve më të vogla përfaqësohen në stafin e strukturave të mediave publike, në rregullatorin e pavarur të mediave dhe në strukturat vetërregulluese (Komisioni i Pavarur për Media (KPM) dhe KMSHK dhe, nga viti 2016, edhe në Asociacionin e Gazetarëve. Si KPM-ja, ashtu edhe KMSHK-ja, kanë përgjegjësi që në mes të tjerash të sigurojnë respektimin e standardeve të etikës nga mediat lidhur me përmbajtjen e programeve përmes procedurave të ankesës. Derisa KPM-ja ka autorizime për gjëbajtjen e transmetuesve që shkelin e Kodin e etikës, KMSHK-ja mund vetëm të obligojë gazetarët dhe organizatat e lajmeve që të botojnë vendimet e tyre në mediumin që ata e konsiderojnë të duhur. Përfaqësuesit e këtyre dy organeve kanë*

njoftuar anëtarët e Komisionit këshillëdhënës se një numër i vogël i rasteve kanë të bëjnë me çështjet e komuniteteve. Në mesin e arsyeve të cekura për shpjegimin e kësaj situate janë faktet se mediat në internet dhe portalet e lajmeve nuk janë të rregulluara dhe se Kodi i etikës nuk vlen për to; ka një mungesë vetëdijesimi për rolin e tyre si mbrojtës të standardeve të etikës në gazetari, ku edhe presionet financiare ndikojnë në efektshmërinë, reputacionin dhe zhvillimin e ardhshëm të tyre. Pasi që fjalimet e urrejtjes dhe gjuha joetike janë të pranishme në internet, duke përfshirë edhe në mediat shoqërore (shih nenin 6), Komisioni këshillëdhënës vlerëson përpjekjet e KMSHK-së për zgjerimin e mandatit të tij dhe për promovimin e respektimit të Kodit të etikës. Nga disa prej bashkëbiseduesve të tij gjithashtu ka kuptuar se ka nevojë për një kornizë më të përgjithshme ligjore për mediat e internetit, përmes të cilave do të mbulohehin standardet e raportimit, të përmbajtjes dhe transparenca e sektorit.”

¹⁶ Numri 300 u përmend nga kryesuesit e Këshillit të mediave të Kosovës dhe nga Asociacioni i gazetarëve të Kosovës gjatë konferencës “Gjendja e mediave në internet në Kosovë” të organizuar nga Misioni i OSBE-së në Kosovë më 30 maj 2017.

92. OSBE-ja shton se mediat e shkruara dhe ato në internet nuk i nënshtrohen rregullimit nga rregullatori audio-vizuel për media (KPM). Këto forma të mediave janë vetrregullatore përmes Këshillit të Mediave të Shtypura të Kosovës (KMSHK). Ky i fundit ka drejtuar shumë portale të lajmeve në internet, duke përfshirë një që raporton në gjuhën serbe (www.gracanicaonline.info). Sipas zyrtarit për ankesa të KMSHK, KMSHK shqyrton 8 ankesa mesatarisht çdo muaj, dhe ka dhënë mendime profesionale për shkeljen e Kodit të Sjelljes për së paku dy ankesa që kanë të bëjnë me pjesëtarë të komuniteteve joshqiptare¹⁷. KMSHK mund të zbatojë numër më të madh të aktiviteteve për të shtrirë mandatin e tij dhe për të përkrahur zbatimin e Kodit të Etikës nëse do të kishte resurset e nevojshme financiare. KMSHK ka 27 anëtarë, shumica prej të cilave janë portale të lajmeve në internet. Rreth 10 prej tyre ju bashkuan KMSHK gjatë vitit 2017.

Neni 10 i Konventës kornizë (Përdorimi i gjuhëve të pakicave në sferën publike)

Paragrafi 71

93. Komisioni këshillëdhënës vëren se *“Disa palë bashkëbiseduese kanë theksuar se vazhdon të jetë e pranishme ndasia gjuhësore, e cila është faktori kryesor i ndasisë, dhe se njëgjuhësia është duke u përhapur gjithnjë e më shumë. Përpos mangësive operacionale (shih më poshtë), Komisioni këshillëdhënës gjithashtu vë në pah mungesën e përgjithshme të vullnetit politik për zbatimin e mëtejshëm të legjislacionit, për shembull, duke vonuar miratimin e Strategjisë për gjuhët, të hartuar nga ZKGj dhe, në përgjithësi, duke mos i dhënë përkrahje të duhur Komisionerit në zbatimin e mandatit të tij.”*
94. Luteni të shikoni komentin e OSBE-së në Përmbledhje (paragrafi 6). E njëjta vlen këtu.

¹⁷ [ë mitrovic-it-kundër-portalit-te-rtk-së/
<http://presscouncil-ks.org/opinion-i-keshillit-te-mediave-te-shkruara-te-kosoves-ndaj-ankeses-se-budimir-niqic-kundër-portalit-te-rtk-se/>](http://presscouncil-ks.org/opinion-i-keshillit-te-mediave-te-shkruara-te-kosoves-ndaj-ankeses-se-budimir-niqic-kundër-portalit-te-rtk-se/)

Paragrafi 72

95. Komisioni këshillëdhënës po ashtu thekson se *“Sipas ZKGJ-së dhe OSBE-së, është arritur shkallë e caktuar e përparimit në zbatimin e legjislaturës për gjuhët, për shembull, lidhur me lëshimin e letërnjoftimeve në gjuhën turke pas kërkesës së bërë dhe me futjen e programit kompjuterik që ua mundëson disa komunave të lëshojnë formularë të regjistrimit civil në gjuhën boshnjake dhe turke, si dhe alfabetin cirilik. Në bazë të ZKGJ-së, në nivel qendror, në Kuvendin e Kosovës, përkthimi me gojë është në dispozicion në të dy gjuhët zyrtare dhe në atë turke. Dokumentet janë në dispozicion në të dyja gjuhët zyrtare. Në nivelin lokal, në 28 kuvende komunale ofrohet përkthimi me gojë dhe me shkrim në gjuhët zyrtare, ndërsa në komunën e Graçanicës ekziston përkthimi edhe në gjuhën rome. Funksionimi i ZKGJ-së ka shënuar përmirësim përmes hapjes së faqes së internetit, fushatave të vetëdijesimit në stacione televizive për të drejtat individuale gjuhësore, aktiviteteve informuese në radio, si dhe me emërimin e personave kontaktues për gjuhët në 32 komuna. Numri i ankesave është rritur prej 12, sa ishin në vitin 2013, në 54 në vitin 2014, me numër në rritje të ankesave të zgjidhura.”*
96. OSBE-ja pajtohet me deklaratën se është bërë pak progres në nivel qendror duke pas parasysh faktin se dokumentet e identifikimit janë lëshuar në gjuhët zyrtare. Në nivel lokal në një vlerësim të brendshëm të OSBE-së thuhet se, që nga dhjetori i vitit 2016, tridhjetë ¹⁸ komuna (nga 38) sigurojnë interpretim të rregullt gjatë takimeve zyrtare, qoftë si rregull e përgjithshme apo kur kjo kërkohet. Ky vlerësim përfshinte mbledhje të komitetit të komuniteteve, këshillat komunale për siguri të komuniteteve, dhe në disa raste takimet e kuvendit komunal.

Neni 11 i Konventës kornizë (Mbishkrimet publike, indikacionet topografike dhe dokumentet zyrtare)

Paragrafi 77

97. Komisioni këshillëdhënës vë në pah se *“Përparim i theksuar është arritur në vendosjen e mbishkrimeve të komunave, fshatrave, rrugëve dhe rrugëve komunale në gjuhët zyrtare, shumica e të cilave i respektojnë rregulloret lokale. Megjithatë, shtatë komuna (plus katër komunat në veri) ende nuk i plotësojnë kushtet e parapara, ku gjërmëzimi i pasaktë dhe/ose dëmtimi i mbishkrimeve mbetet problem mjaft i përhapur. Në bazë të monitorimeve të OSBE-së, kur kemi të bëjmë me përdorimin e gjuhëve të pakicave brenda objekteve publike dhe jashtë tyre gjendja ndryshon prej komune në komunë. Në shumicën e komunave, dispozitat ligjore për gjuhët janë respektuar plotësisht. Megjithëkëtë, Komisioni këshillëdhënës është i shqetësuar me rastet e vazhdueshme të mosrespektimit të kornizës ligjore dhe me dëmtimet ndaj pronës. Komisioni konsideron se paraqitja e mbishkrimeve topografike dygjuhësore në gjuhët e pakicave ka vlerë të veçantë simbolike sepse portretizon shoqërinë ku anëtarët e pakicave janë të mirëseardhur dhe respektohen si pjesë integrale e saj.”*

¹⁸ Prishtinë, Shtime, Lipjan, Graçanicë, Fushë Kosovë, Obiliq, Gjilan, Ranillug, Novobërdë, Kamenicë, Ferizaj, Viti, Shtërpçë, Klllokot, Deçan, Gjakovë, Klinë, Istog, Junik, Pejë, Dragash, Rahovec, Mamushë, Mitrovica jugore, Podujevë, Skenderaj, Vushtrri, Leposaviq (pas kërkesës), Mitrovica veriore, Zubin Potok.

98. OSBE-ja pajtohet me vlerësimin në përgjithësi. OSBE-ja vëren një përmirësim për sa i përket vendosjes së shenjave rrugore në gjuhët zyrtare (për rrugët dhe emrat e vendbanimeve, etj.). Deri në dhjetor të vitit 2016, sipas vrojtimit të ekipeve të OSBE-së në terren, 26¹⁹ komuna e kishin përmbushur këtë obligim, duke paraqitur një përmirësim të vogël nga vlerësimi paraprak në vitin 2015, ku 24 komuna kishin përmbushur obligimin.²⁰

Paragrafi 79

99. Në Opinion thuhet se “...Komisioni këshillëdhënës rithekson se autoritetet duhet t’i ndërmarrin masat e nevojshme për respektimin e obligimit të tyre për vendosjen e mbishkrimeve dygjuhësore dhe shumëgjuhësore publike në të gjitha gjuhët relevante zyrtare. Dëmtimet e mbishkrimeve duhet zyrtarisht të dënohen, të sanksionohen ashtu si duhet dhe të riparohen pa vonesa.”
100. OSBE-ja pajtohet me këtë deklaratë, por sugjeron ndryshimin e fjalisë duke shtuar: “...të vendosen mbishkrimet publike në të gjitha gjuhët zyrtare në nivel qendror dhe lokal . [...]”.

Neni 12 i Konventës kornizë

Qasje e barabartë në arsim

Paragrafi 81

101. “ Me shqetësim të thellë Komisioni këshillëdhënës thekson se nuk ka përparime lidhur me krijimin e sistemit të integruar të arsimit dhe se vazhdojnë të ekzistojnë dy strukturat paralele të arsimit me planprograme të ndryshme, të menaxhuara nga autoritetet në Prishtinë e Beograd.¹⁰⁶ Me përjashtim të komunitetit boshnjak dhe atij turk, në përgjithësi komunitetet më të vogla (romë, ashkali, egjiptas, kroat, malazet dhe goran) nuk kanë qasje në lëndë shkollore specifike për komunitetet që do t’ua mundësonin ruajtjen e identitetit kulturor.”
102. OSBE-ja sugjeron që deklarata “nuk është bërë progres lidhur me krijimin e ...] sistemit arsimor dhe se vazhdojnë të ekzistojnë dy struktura arsimore paralele ...].” të plotësohet me si vijon: “Komunikimi dhe

¹⁹ Prishtinë, Shtime, Lipjan, Graçanicë, Fushë Kosovë, Obiliq, Ranillug, Novobërdë, Partesh, Kamenicë, Ferizaj, Viti, Shtërpçë, Kaçanik, Kllokot, Deçan, Gjakovë, Klinë, Istog, Junik, Pejë, Glogoc, Mitrovicë, Podujevë, Skenderaj, Vushtri.

²⁰ Prishtinë, Shtime, Lipjan, Graçanicë, Fushë Kosovë, Obiliq, Novobërdë, Kamenicë, Ferizaj, Viti, Shtërpçë, Kaçanik, Kllokot, Deçan, Gjakovë, Klinë, Istog, Junik, Pejë, Glogoc, Mitrovicë, Podujevë, Skenderaj, Vushtri.

bashkëpunimi në mes të dy sistemeve arsimore në Kosovë mbetet shumë i kufizuar. Situata e tillë mundëson vazhdimin e ndarjeve në baza etnike, sepse nuk ka mundësi për bashkëkomunikim në mes të komuniteteve nga të dy sistemet apo për mësimin ndërkulturor.” Përveç kësaj, OSBE-ja sugjeron të shtohet si vijon: “Nuk është bërë progres sa i përket sigurimit të qëndrueshëm të arsimit në gjuhën serbe në Kosovë. Legjislacioni i Kosovës lejon përdorimin e planprogramit të drejtuar nga Serbia në shkollat e Kosovës, pas njoftimit të Ministrisë së Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT). Mirëpo, institucionet arsimore në Kosovë të drejtuara nga Serbia vazhdojnë të përdorin planprogramin e drejtuar nga Serbia pa e zbatuar këtë legjislacion dhe pa pëlqim formal nga institucionet e Kosovës.” Sa i përket disponueshmërisë së lëndëve specifike arsimore për komunitetet, për t’ju mundësuar atyre të ruajnë identitetin kulturor të komuniteteve, deklarata vijuese e Komisionit këshillëdhënës “...komunitetet më të vogla ë...] nuk kanë qasje në lëndët arsimore specifike për komunitetin për t’ju mundësuar atyre të ruajnë identitetin kulturor” duhet ndryshuar në si vijon: “Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë i ka krijuar lëndët e gjuhës, historisë dhe kulturës në gjuhën romë në pesë komuna të ndryshme ku banojnë pjesa më e madhe e komunitetit rom në Kosovë”. Përveç kësaj, OSBE-ja rekomandon të emërtohen të gjitha etnitë me prefiksin ‘K/’ose ‘Kosovë’.

Paragrafi 82

103. *“Autoritetet kanë njoftuar Komisionin këshillëdhënës se po bëhen përpjekje për rritjen e pjesëmarrjes së komuniteteve më të vogla në të gjitha nivelet e arsimit, me fokus të veçantë në nivelin parashkollor dhe në masat specifike për shkollimin e lartë (shih më poshtë). Përfshirja e fëmijëve nga komunitetet pakicë ishte njëri nga objektivat e Planit strategjik për arsimin e Kosovës 2011-2016, të cilin e ka vlerësuar Ministria e Arsimit, Shkencës dhe Teknologjisë (MASHT) në vitin 2015. Edhe pse mungesa e të dhënave për përkatësinë etnike pengon nxjerrjen e konkluzioneve të drejtpërdrejta për nivele të ndryshme të arsimit, në Raportin e vlerësimit theksohet se shkalla e përgjithshme e regjistrimit është rritur dhe se grupi më sfidues janë fëmijët e komuniteteve më të vogla dhe ata që jetojnë në vendet e thella rurale. Nga palët bashkëbiseduese Komisioni këshillëdhënës ka kuptuar se madje edhe qasja fizike në arsim vazhdon të mbetet problem për personat që u përkasin komuniteteve më të vogla, duke përfshirë nxënësit goranë që jetojnë në zona të thella.”*
104. OSBE-ja pohon se qasja fizike në institucionet arsimore është njëra prej sfidave që prek komunitetet më të vogla. Mirëpo, gjatë vitit 2017, situata në disa shkolla në komunat e Dragashit është përmirësuar. Institucionet në disa raste kanë ndërmarrë masa siç janë rregullimi i transportit për të përkrahur arsimimin e komuniteteve.²¹

²¹ Për shembull, transporti për nxënësit që të vijojnë mësimin në komunat tjera ishte siguruar nga komuna e Ranillug-ut (deri në Kamenicë, për fëmijët shkollor të komunitetit shqiptar), Deçan (deri në Pejë për shkollimin e mesëm të ulët për komunitetin boshnjak). Transporti brenda komunës u siguroi për shembull nga komuna e Klllokotit (për komunitetin shqiptar), Novobërdës (për komunitetin shqiptar dhe komunitetin serb), e Graçanicës (për komunitetin shqiptar, rom dhe ashkali), e Shtërpcës (për komunitetin shqiptar), Istogut (për nxënësit egjiptas dhe boshnjak), e Prishtinës (për komunitetin serb), e Pejës (për komunitetin serb), e Rahovecit (për serbët dhe romët e Kosovës), etj.

Paragrafi 84

105. Komisioni këshillëdhënës vëren se *“Mundësitë për shkollim të lartë në gjuhët e komuniteteve më të vogla mbesin të kufizuara, ku studentët që u përkasin këtyre grupeve shpesh obligohen që studimet t’i vazhdojnë diku tjetër. Diskriminimi pozitiv (sistemi i kuotave, bursat dhe beneficionet e tjera) për lehtësimin e qasjes në shkollimin të komuniteteve joshqiptare, siç janë turqit, boshnjakët, romët, ashkalitë dhe egjiptasit, ka kohë që është duke u aplikuar. Si rezultat i kësaj, pjesëmarrja vlerësohet të ketë arritur 10% të grupmohës 20-24 (krahasuar me 47% të shqiptarëve). Raportohet për keqpërdorim të sistemit të kuotës për qasje në arsim të lartë të personave nga komunitetet pakicë. Rrjedhimisht, kjo më vonë është zëvendësuar me masat e bazuara në vetidentifikim të kandidatëve.”*
106. OSBE-ja vëren se në Universitetin e Prizrenit, programet studimore në gjuhën turke dhe boshnjake të cilat nuk u akredituan nga Agjencia Kosovare e Akreditimit, tani funksionojnë paralelisht me programet e akredituara, pas një mase të përkohshme që lejonte programet në gjuhët e komuniteteve për pesë vite. Gjatë kësaj periudhe kohore, Universiteti duhet të arrijë numrin e kërkuar të stafit me doktoraturë, të punësuar me orar të plotë për programet në gjuhët e komuniteteve.

Paragrafi 85

107. Në Opinion thuhet se *“Shqetësimet për njohjen e kualifikimeve janë evidente për studentët që dëshirojnë të kalojnë prej një sistemi të arsimit tek tjetri apo të hyjnë në tregun e punës. Komisioni këshillëdhënës mirëpret nismën e vitit 2015 të Zyrës së kryeministrit për çështje të komuniteteve së bashku me shoqërinë civile dhe donatorët ndërkombëtarë lidhur me krijimin e mekanizmit për njohjen e diplomave të lëshuara prej vitit 2001 deri më 2015 nga Universiteti i Mitrovicës së Veriut, në mënyrë që ata të mund të aplikojnë për vende të punës, marrje të licencave dhe hyrje në provime profesionale në Institucionet publike. Gjithashtu vë në dukje një përparim të arritur brenda dialogut të mbështetur nga BE-ja lidhur me njohjen e kualifikimeve të lëshuara në Republikën e Serbisë.”*
108. OSBE-ja thekson se mandati fillestar i komisionit qeveritar që merret me verifikimin e diplomave të lëshuara nga Universiteti i Mitrovicës veriore (UMV) është vazhduar edhe për 12 muaj, e që përfundon në maj të vitit 2018. Sa i përket implementimit të marrëveshjes së vitit 2016 nga dialogu i Brukselit për njohjen reciproke të kualifikimeve të lëshuara nga Prishtina dhe Beogradi, edhe Prishtina²² edhe Beogradi²³ vlerësojnë se implementimi aktualisht ka ngec. Njëri prej shqetësimeve është pala implementuese e kësaj marrëveshjeje, që u caktua nga BE-ja në shtator të vitit 2016 për të ofruar ndihmë teknike dhe ekspertizë për njohjen e institucioneve të arsimit të lartë. Udhëzimi administrativ i MASHT-it

²² Raporti mund të gjendet në: http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/REPORT_-_Brussels_Agreements_Pending_Implementation_060717.pdf.

²³ Raporti mund të gjendet në: <http://kim.gov.rs/doc/2.1%20Izvestaj%20april-oktobar%202016%2018102016%20eng.pdf>.

(UA) 09/2015 që rregullon procedurat për njohjen e diplomave i referohet “Asociacionit të Universiteteve Evropiane” (AUE), si institucion që miraton dhe pranon diplomat. Mirëpo, në raportin e zyrës për Kosovë, në tetor të vitit 2016²⁴, për procesin e implementimit të marrëveshjes së lehtësuar nga BE-ja thuhet se “AUE refuzon të vazhdojë të bëjë punën e saj në këtë proces”, duke e bërë implementimin e UA të sipërpërmendur të vjetërsuar.

Tekstet, trajnimi i mësimdhënësve dhe arsimit ndërkulturor

Paragrafi 93

109. “Komisioni këshillëdhënës fton autoritetet që në konsultim me përfaqësuesit e pakicave të ndërmarrin hapa drejt zhvillimit të materialeve të duhura cilësore të mësimdhënies dhe mësimnxënies në gjuhët e pakicave që nuk do të kenë stereotipe apo përfaqësime të tjera të dëmshme. Modulet që përkrahin ruajtjen e identitetit, gjuhës dhe kulturës së këtyre komuniteteve duhet gjithashtu të zhvillohen. Po ashtu, do të duhej zhvilluar edhe të menduarit kritik në mësimdhënien e historisë në bazë të vlerësimit të perspektivave të shumta dhe të promovimit të mirëkuptimit ndërkulturor.”
110. OSBE-ja sugjeron përfshirjen e fjalisë vijuese “[...] Modulet që mbështesin ruajtjen e identitetit, gjuhës dhe kulturës së komuniteteve të tjera përveç atyre që tanimë janë krijuar për komunitetin turk, boshnjak dhe romë...”.

Paragrafi 94

111. “Komisioni po kështu fton autoritetet që të sigurohen që numër i mjaftueshëm i mësimdhënësve dhe punonjësve të arsimit të trajnohen në mënyrë të efektshme për t’u përshtatur me diversitetin në klasë dhe për të promovuar respektin dhe mirëkuptimin ndërkulturor në tërë sistemin edukativo-arsimor.”
112. OSBE-ja sugjeron të përfshihet fjalia vijuese “[...] numër i mjaftueshëm i mësimdhënësve dhe stafit të shkollës nga të gjitha komunitetet [...]”.

<p>Neni 14 i Konventës kornizë (Mësimdhënia dhe mësimnxënia në gjuhët e pakicave dhe për to)</p>

Paragrafi 95

113. Në Opinion thuhet se “Sistemi aktual paralel i arsimit (shih nenin 12) ofron mundësi të tjera të nxënies së gjuhës kryesore për komunitetet numerikisht më të vogla, të cilat vendosin të zgjedhin cilindo sistem varësisht nga lokacioni dhe, në shkallë më të vogël, edhe nga gjuha dhe (ose) feja. Institucionet e Kosovës* ofrojnë mësimdhënie në gjuhën shqipe, turke dhe boshnjake; ndërsa sistemi i administruar nga Serbia ofron arsim në gjuhën serbe. Në disa raste arsimimi në gjuhën e pakicave ofrohet edhe nëse numri i nxënësve është më i vogël dhe pragu zyrtar i kërkuar. Nevojat arsimore të komuniteteve më të vogla nuk trajtohen sa duhet. Duhet të theksohet se romët kanë përfutuar nga një pilotprojekt, i financuar nga MASHT-i dhe donatorët ndërkombëtarë, përmes të cilit u organizuan orët mësimore në gjuhën romë, ku përfshiheshin edhe elementet e kulturës dhe historisë romë. Megjithatë, përfaqësuesit e këtyre komuniteteve dhe OSBE-ja vlerësuan se këto orë u ndërprejnë për shkak të mungesës së fondeve, ndërsa në disa raste ato as që kishin filluar. Për shembull, në Ferizaj mbajtja e orëve fillojë në vitin 2016, ku morën pjesë diku rreth 20-25 nxënës, por kjo vijueshmëri ka rënë, dhe mësimdhënësi vazhdon me punë vetëm vullnetarisht.”

114. OSBE-ja shton se ka edhe paqartësi në dispozitën ligjore lidhur me pragun e nxënësve për krijimin e klasave në gjuhët e komuniteteve. Udhëzimi administrativ²⁵ që rregullon këtë çështje nuk e specifikon se cili duhet të jetë numri minimal i nxënësve për hapjen e një klase, duke përfshirë edhe klasat në gjuhën e komuniteteve.

Paragrafi 96

115. *“Komisioni këshillëdhënës shpreh keqardhje se shkollimi në gjuhën tjetër zyrtare vazhdon të mos jetë në dispozicion për nxënësit që vijojnë kurrikulin e Kosovës* ose ata që vijojnë kurrikulin e Serbisë, ndërsa disa mësimet të gjuhës shqipe si gjuhë të dytë u ofrohen nxënësve që vijojnë mësimet në gjuhën boshnjake dhe atë turke. Megjithatë, këto mësimet shpesh janë joadekuate sa i përket numrit të orëve, mësimdhënësve të kualifikuar dhe materialeve mësimore. Komisioni këshillëdhënës është thellësisht i shqetësuar se deri më tani nuk duket e ka pasur veprime të bashkërenduara për futjen e mësimet të dy gjuhëve zyrtare për ata që nuk i kanë gjuhë amtare. Ka vërejtur se gjendja është në qorrsoak për shkak të mosekzistimit të vullnetit nga të dyja palët për ndërmarrjen e hapit të parë. Komisioni përkujton se prania e vazhdueshme e dy sistemeve të ndara të arsimit – njëri në gjuhën shqipe dhe tjetri në atë serbe, pashmangshmërisht thellon ndarjet mes komuniteteve dhe rrjedhimisht çon drejt njëgjuhësisë. Së këndejmi, për të krijuar një shoqëri shumetnike dhe përfshirëse duhet të bëhen përpjekje në zhvillimin e mësimet të gjuhëve zyrtare dhe të atyre të pakicave në të gjitha nivelet arsimore, duke përfshirë mundësinë e studimit të tyre në universitet publik. Kjo jo vetëm që do t'i kontribuonte promovimit të brezit të mësimdhënësve të shkolluar në Kosovë* në dy gjuhët zyrtare, por gjithashtu edhe të përkthyesve (shih nenin 10).”*
116. OSBE-ja sugjeron të përfshihet fjalia vijuese “[...] zhvillimi i mësimnxënies në dy gjuhët zyrtare si dhe në gjuhët e pakicave [...]”.

²⁵ UA i MASHT-it 22/2013 mbi numrin maksimal të nxënësve në klasë dhe raporti mësimdhënës-nxënës, g j i n d e t k ë t u : <http://masht.rks-gov.net/uploads/2015/05/22-2013-ua.pdf>.

Neni 15 i Konventës kornizë (Përfaqësimi në organet e zgjedhura dhe shërbimi civil)
--

Paragrafi 98

117. Komisioni këshillëdhënës thekson se “...nuk e respekton kuotën për barazi gjinore (vetëm pesë nga 25 anëtare janë gra që janë më pak se 40% që kërkohet me statut)”.
118. OSCE sugjeron që të bëhen korrigjime në numrin e anëtareve femra dhe në numrin e këshillave konsultative për komunitete (KKK). Nga gushti i vitit 2017, gjashtë anëtare janë femra për një numër të përgjithshëm prej 26 anëtarësh.

Paragrafi 99

119. Në Opinion thuhet se “Janë emërtuar zëvendëskryetarët për komunitete dhe zëvendëskryesuesit për asambljetë komunale për komunitete pothuajse në të gjitha komunat.”
120. OSBE-ja rekomandon që ky paragraf të ndryshohet në: Janë emërtuar zëvendëskryetarët për komunitete dhe zëvendëskryesuesit për asambljetë komunale për komunitete në “pothuajse të gjitha komunat ku ky post është i detyrueshëm”. *Posti për zëvendëskryesues të asambleve komunale për komunitete u krijua në gjashtë*²⁶ nga shtatë komuna ku posti kërkohet me legjislacionin përkatës dhe me rezultatet e regjistrimit të popullsisë në vitin 2011. Nëntë komuna tjera kanë shkuar edhe më larg se sa kërkesat ligjore dhe kanë krijuar poste të zëvendëskryetarëve për komunitete.²⁷ Në fusnotë duhet shënuar se asnjë zëvendëskryetar për komunitete nuk është caktuar akoma në Dragash/, për shkak të tensioneve politike brenda komuniteteve, ashtu siç ndodhi gjatë periudhës raportuese paraprake.

Paragrafi 100

121. Komisioni këshillëdhënës thekson se “Përfaqësuesit e pakicave kombëtare shprehen shqetësimin lidhur me Ligjin për shërbimin civil, për të cilin mendohet se po zbatohet në mënyrë të pakënaqshme për komunitetet më të vogla, posaçërisht në nivel lokal. Në një raport të qeverisë vihet në përfundim se personat që u përkasin komuniteteve përfaqësojnë 7.7% të punonjësve në nivel qendror dhe lokal, ku numri i të punësuarve boshnjakë, serbë dhe turq është në proporcion me shifrat e regjistrimit të popullsisë.¹³⁰ Nga ana tjetër, komunitetet rome, ashkallike, egjiptase dhe gorane janë të nënpërfaqësuar, me një shkallë aktuale të punësimit në shërbimin civil prej përafërsisht 1%. Nga palët bashkëbiseduese, Komisioni këshillëdhënës ka kuptuar se këto mospërputhje pasqyrojnë dallimet në kualifikime, si dhe mungesën e përgjithshme të perceptuar të vullnetit politik për plotësimin e kërkesave ligjore. Në kontekstin e dialogut të mbështetur nga BE-ja për normalizimin e marrëdhënieve mes Beogradit dhe Prishtinës, është arritur një shkallë përparimi lidhur me “strukturat e sigurisë të serbëve”, stafi i së cilave pjesërisht është integruar në strukturat administrative të Kosovës* si në veri, ashtu edhe në jug. Në vitin 2016, ZÇK me përkrahje të donatorëve ndërkombëtarë ka krijuar programin e bursave për mbështetjen e 100 bursistëve joshqiptarë nga universiteti i Mitrovicës së Veriut në institucione të ndryshme të nivelit qendror dhe lokal për një periudhë gjashtëmujore.”

²⁶Dragash, Fushë Kosovë, Kllokot, Novobërdë, Shtërpçë dhe Prizren

²⁷Kamenicë, Ferizaj, Mamushë, Mitrovicë jugore, Lipjan, Obiliq, Leposaviq, Zveçan dhe Zubin Potok. Duhet theksuar se zëvendëskryetari për komunitete në Kamenicë dha dorëheqje më 27 dhjetor 2016.

GVT/COM/IV(2017)007

Zëvendëskryetari për komunitete e paraqiti dorëheqjen nga posti për arsye personale. Bazuar në dorëheqjen kryetari mori vendim për shkarkimin e zëvendëskryetarit për komunitete, i cili vendim hyri në fuqi më 31 dhjetor 2016.

122. OSBE-ja i referohet raportit të MOSBEK të vitit 2017 për përfaqësimin në shërbimin civil, që rekomandon ndryshimin e nenit 11 të Ligjit për Shërbimin civil që të ofrojë qartësi ligjore ose të sigurojë udhëzime për implementimin e interpretimit të njëjtë në nivel qendror. Udhëzimet duhet të specifikojnë nëse pragu për punësimin e komuniteteve numerikisht pakicë vlen në mënyrë të ndarë për çdo institucion punësimi, apo është një shifër e përgjithshme që duhet të zbatohet në të gjitha institucionet si tërësi. Udhëzimi i njëjtë nevojitet për sa i përket çështjes nëse përfaqësimi i komuniteteve duhet të llogaritet bazuar në përqindjen e përgjithshme prej dhjetë për qind për të gjitha komunitetet numerikisht pakicë, ose nëse përfaqësimi duhet të zërthehet për t'u përputhur me përqindjen e popullatës së çdo komuniteti individualisht në nivel të Kosovës. Gjithashtu, sqarime ligjore ose udhëzime për implementim nevojiten në nivel komunal për të qartësuar nëse duhet të vlejë përfaqësimi proporcional i komuniteteve për çdo komunitet individualisht, sipas përqindjes në popullatën komunale apo si përqindje e vetme e përgjithshme.
123. Po ashtu, OSBE-ja sugjeron që vëmendje t'i kushtohet jo vetëm mospërfaqësimin të komuniteteve më të vogla numerikisht lidhur me përqindjen absolute të posteve të mbajtura, por edhe mospërfaqësimin të tyre disproporcional në postet e larta.

Paragrafi 101

124. Komisioni këshillëdhënës thekson se *“Në mesin e agjencive për zbatimin e ligjit, PK dallohet si forcë shumetnike dhe me diversitet gjinor, me 16.9% të numrit të përgjithshëm të zyrtarëve që u përkasin komuniteteve pakicë dhe 17 gra.”*
125. OSBE-ja thekson se PK e ka deklaruar diversitetin dhe barazinë gjinore dhe etnike si vlerat thelbësore të saj. Mirëpo, të dhënat e siguruara nga burimet njerëzore të PK tregojnë se përqindja e përbërjes gjinore dhe shumetnikë është ulur pak në vitin 2017 me 15.82%²⁸ nga numri i përgjithshëm i zyrtarëve që u përkasin komuniteteve joshqiptare dhe 14% gra.²⁹ Prandaj, OSBE-ja mendon se duhet bërë më shumë për tërheqjen e përfaqësuesve të komuniteteve joshqiptare, dhe veçanërisht gratë për t'ju bashkuar këtij shërbimi.

²⁸ Të dhënat e siguruara nga burimet njerëzore të PK reflektojnë gjendjen nga 27 korriku 2017.

²⁹ Nga korriku 2017, komunitetet joshqiptare në PK u përfaqësuan si vijon: serbët 11.87%, boshnjakët 2.24%, turqit 0.70%, romët, ashkalit dhe egjiptasit 0.44% (romët 0.16%, ashkalit 0.18% dhe egjiptasit 0.10%) dhe të tjerët 0.57%.

Pjesëmarrja efektive në procesin e vendimmarrjes

Paragrafi 104

126. *“Komisioni këshillëdhënës vë në pah se përfaqësuesit serbë kanë konsideruar praninë e tyre në strukturën qeveritare si të pamjaftueshme për pjesëmarrje të efektshme në vendimmarrje. Mungesa e komunikimit të drejtpërdrejtë me shumicën shpesh është përmendur si njëra prej arsyeve që ka penguar raportet më të frytshme. KKK-ja është organi kryesor përgjegjës për përfaqësimin e interesave të komuniteteve në nivel qendror dhe në sigurimin e pjesëmarrjes së tyre në vendimmarrje, në mes të tjerash, përmes shqyrtimit dhe komentimit të nismave ligjore relevante për komunitetet. Megjithatë, anëtarët e tij kanë pasur mendime të ndryshme për rolin e këtij Këshilli. Disa anëtarë thanë se rekomandimet e KKK-së kërkojnë vetëm në fazën përfundimtare të procesit legjislativ dhe, për më tepër, rrallë herë merren parasysh nga qeveria. Komisioni këshillëdhënës gjithashtu ka kuptuar nga burimet e tjera se nuk ka konsultime sistematike të KKK-së për politikëbërje rreth çështjes së pakicave dhe, në rastet kur kjo ndodh, shpesh nxitet nga bashkësia ndërkombëtare. Për më tepër, KKK-ja nuk i raporton mekanizmeve ndërkombëtare për të drejta të njeriut, ashtu siç parashihet në ligj dhe në Kushtetutë, dhe deri më tani nuk është angazhuar në konsultime e as në aktivitetet të kontaktimit me qytetarët në përkrahje të të mirëkuptuarit të çështjeve të komuniteteve.”*
127. OSBE-ja rekomandon ndryshimin e fjalisë vijuese: *“KKK-ja është organi kryesor përgjegjës për paraqitjen e interesave të komuniteteve në nivel qendror dhe për sigurimin e pjesëmarrjes së tyre në vendimmarrje, në mes të tjerash me rishikimin dhe komentimin e iniciativave legjislative relevante për komunitetet “dhe zëvendësimin e saj me “KKK-ja është njëri nga mekanizmat kryesorë konsultativ për paraqitjen e interesave të komuniteteve në nivel qendror, në mes të tjerash me rishikimin dhe komentimin e iniciativave legjislative.”*

Neni 16 i Konventës kornizë (Qëndrueshmëria e kthimeve)

Paragrafi 113

128. Në Opinionin e Komisionit këshillëdhënës thuhet se *“Edhe pse ka përmirësime të gjendjes së përgjithshme të sigurisë dhe të lirisë së lëvizjes (më nuk ekzistojnë postblloqet dhe ka lëvizje të lirë në tërë Kosovën*), 22% nga gjithsej 479 incidente të regjistruara të sigurisë kanë qenë të ndërlidhura me të kthyerit, në veçanti me serbët.”*
129. OSBE-ja sugjeron të ndryshohen shifrat në bazë të të dhënave të vitit 2015–2016: *“25% nga 396 incidentet e regjistruara të sigurisë kanë qenë të ndërlidhura me të kthyerit, në veçanti serbët.”*

Paragrafi 115

130. Në Opinion thuhet se *“Në nivelin lokal, sukcesi i komunave në procesin e kthimeve dallon dukshëm. Ka pasur përparime sa i përket themelimit të Zyrave Komunale për Komunitete dhe Kthime (ZKKK), të cilat tani janë të pranishme në të gjitha komunat, përveç katërve në veri. Megjithëkëtë, nëse 90% e ZKKK-ve kanë krijuar kontakte me të gjitha komunitetet, vetëm gjysma e tyre në fakt realizojnë vlerësimin e nevojave, dhe edhe më pak syresh monitorojnë politikat relevante për komunitetet. Nga ana tjetër, grupet komunale për kthime, që kanë përgjegjësi ta përkrahin punën e ZKKK-ve, janë themeluar në vetëm 24 nga gjithsej 38 komuna sa janë, dhe vetëm 16 prej tyre janë funksionale. Komisioni këshillëdhënës vë në pah se disa komuna kanë ndarë tokë për*

projektet e lidhura me kthimet, si dhe kanë financuar projektet e banimit dhe pakot emergjente. Po ashtu, Komisioni vë në dukje se çështjet e pazgjidhura pronësore (siç janë kërkesat e pazgjidhura për kompensim – rreth 22 000 sosh – problemet me largimet dhe rilargimet nga pronat, me uzurpimin dhe riuzurpimin e paligjshëm, me pagesën e tatimit në pronë dhe me ndarjen e tokës vazhdojnë të pengojnë personat e zhvendosur brenda vendit që t'i gëzojnë të drejtat e tyre pronësore. Shpesh ndodh që si rezultat përfundimtar i kësaj është se të kthyerit janë të prirë në bashkohen në lokacione homogjene etnike në vendbanimet ekzistuese apo rishtazi të ndërтуara (për shembull në Gjilan, Graçanicë apo në projektin Lugina e Diellit), duke thelluar kështu ndasitë mes komuniteteve.

131. OSBE-ja thekson se edhe pse ka pas vëmendje të madhe të mediave për projektin e luginës së diellit në Zveçan, në Beograd dhe në Prishtinë, projekti nuk filloi deri tash vonë. Në nëntor të vitit 2017, ekipet në terren të OSBE-së vërejtën se kishte filluar pak të ndërtohet dhe në këtë vend nuk ishte kthyer askush.

Paragrafi 116

132. “Komisioni këshillëdhënës është në dijeni se kthimet e detyrueshme mund të jenë edhe më problematike, pasi që me përfundimin e përkrahjes fillestare nga donatorët, nuk ekzistojnë masat alternative afatgjata ose resurset për mbështetjen e procesit të krijuar nga autoritetet. Palët bashkëbiseduese të Komisionit këshillëdhënës që përfaqësonin komunitetet shumicë dhe pakicë në Plemetin (komuna e Obiliqit) paraqiten gjendjen e fshatit të tyre si shembull të politikës së jo të bashkërenduar të kthimit të detyruar, posaçërisht të pakicës romë. Ardhja e familjeve që nuk janë me prejardhje nga ajo zonë, të ndihmuara nga bashkësia ndërkombëtare që ka dhënë fonde për ndërtimin e shtëpive dhe pako të asistencës financiare, duket se edhe më shumë i ka kufizuar burimet edhe ashtu të pakta lokale. Pasi që financimet shtesë për infrastrukturë, arsim dhe punësim apo edhe për patrullime më të shpeshta të policisë nuk po vinin, resurset lokale kanë qenë krejtësisht të pamjaftueshme. Mosekzistimi i një plani afatgjatë për reintegrim pas rivendosjes fillestare dhe ndjenja e perceptuar e të qenit në anën pranuese të interesave më të larta politike kontribuon në krijimin e ndarjes dhe jo në promovimin e integritit mes komuniteteve të ndryshme.”

133. Shihni komentin e OSBE-së lart në paragrafin 34, lidhur me kthimet e detyruara.

Neni 17 dhe 18 i Konventës kornizë (Bashkëpunimi rajonal)

Paragrafi 120

134. “Komisioni këshillëdhënës mirëpret rezultatet konkrete të arritura në fushën e drejtësisë, të mbrojtjes civile, sigurimit të automjeteve dhe doganave.”
135. UNMIK-u thekson se më 24 tetor të vitit 2017, u bë integrimi i gjyqtarëve, i prokurorëve dhe i stafit administrativ të gjyqësorit të drejtuar nga Serbia në sistemin gjyqësor të Kosovës. 40 gjyqtarë dhe 13 prokurorë nga komunitetet joshumicë, kryesisht serb, e dhanë betimin para kryetarit të Kosovës. Në ditën e njëjtë,

stafi administrativ nënshkruan kontratat e tyre dhe u transferuan në sistemin e gjyqësorit të Kosovës. Edhe pse gjyqtarët dhe prokurorët zyrtarisht kanë qenë të integruar në sistemin gjyqësor të Kosovës, akoma nuk dihet se kur do të fillojnë të funksionojnë institucionet gjyqësore në veri të Kosovës. Integrimi i gjyqësorit bazohet në marrëveshjen Beograd – Prishtinë nga viti 2015, që parasheh që kryetari i gjykatës themelore të Mitrovicës të jetë serb, kurse kryeprokurori në prokurorinë themelore në Mitrovicë të jetë shqiptar. Gjykata themelore do të ketë dy salla gjykimi, një në veri (lëndët penale) dhe një në jug (lëndët civile dhe kundërvajtjet.) Përveç kësaj, një sektor i përhershëm i gjykatës së apelit do të vendoset në veri.

IV. KONKLuzionet

Rekomandimet për veprim të menjëhershëm

136. Komisioni këshillëdhënës rekomandon të bëhet *“Prioritetizimi i përpjekjeve gjithëpërfshirëse dhe konkrete për promovimin e dialogut dhe tolerancës ndëretnike në nivel qendror dhe lokal me qëllim të tejkalimit të ndasive mes komuniteteve dhe të avancimit të pajtimit; ndërtimi i marrëdhënieve mes komuniteteve përmes nismave me fokus të veçantë tek të rinjtë, integrimi i sistemit edukativo-arsimor dhe zbatimi konsekuent i legjislacionit për gjuhët.”*
137. OSBE-ja sugjeron të shtohet implementimi i dispozitave të PSKA 2017-2021 për promovimin e dialogut ndëretnik në arsim.
138. Komisioni këshillëdhënës rekomandon t’i *“Mundësohet Institucionit të Avokatit të Popullit të funksionojë në mënyrën e duhur duke i siguruar burime adekuate njerëzore dhe financiare në përmbushjen e mandatit të tij, duke përfshirë dhe vetëdijesimin, dhe duke siguruar përcjelljen e zbatimit efektiv të rekomandimeve të tij;”*
139. Autoritetet e Kosovës theksojnë se lidhur me implementimin e rekomandimeve të Institucionit të Avokatit të Popullit, nga 173 rekomandime drejtuar institucioneve të Kosovës në vitin 2016, 36 u implementuan, 36 nuk u implementuan, dhe 101 janë në pritje për implementim. Përveç kësaj, autoritetet e Kosovës theksuan se Institucionit të Avokatit të Popullit i janë siguruar burime adekuate njerëzore dhe financiare për implementimin e mandatit të tij.
140. Komisioni këshillëdhënës rekomandon të bëhet *“Prioritetizimi i hartimit të kurrikulit të integruar në gjuhën serbe lidhur me mundësitë e para të shkollimit për anëtarët e komuniteteve më të vogla, si dhe me mundësitë e mësimin të gjuhëve zyrtare dhe gjuhëve të tjera të pakicave; zhvillimi i materialeve cilësore të mësimdhënies dhe mësimnxënies në gjuhët e pakicave që nuk kanë stereotipe apo përfaqësime të tjera të dëmshme, si dhe i moduleve që përkrahin ruajtjen e identitetit, gjuhës dhe kulturës së komuniteteve në konsultim me përfaqësuesit e tyre; përmirësimi i programeve të trajnimit të mësimdhënësve për përfaqimin e diversitetit në klasë dhe promovimi i dialogut, respektit dhe mirëkuptimit ndërkulturor.”*
141. OSBE-ja sugjeron ndryshimet vijuese: *“[...] si dhe mundësi për mësimnxënie në të dy gjuhët zyrtare si dhe gjuhët e pakicave si lëndë mësimore [...]”*
“[...]si dhe module që mbështesin ruajtjen e identitetit, gjuhës dhe kulturës së komuniteteve të tjera përveç turqve, boshnjakëve dhe romëve për të cilët modulet e tilla tanimë ekzistojnë [...]”.
142. Komisioni këshillëdhënës rekomandon të bëhet *“Konsultimi i efektshëm me Këshillin Konsultativ për Komunitete (KKK) lidhur me të gjitha çështjet e rëndësishme për komunitetet pakicë dhe garantimi që mekanizmat specifikë komunalë për mbrojtje të komuniteteve të plotësojnë në mënyrë të efektshme rolin e tyre si mundësues i pjesëmarrjes në vendimmarrje të gjitha pakicave.”*
143. ZBE/PSBE pajtohet plotësisht me këtë rekomandim.

